

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต
2. แนวคิดเกี่ยวกับความเสี่ยงบนอินเทอร์เน็ต
3. แนวคิดเรื่องการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต
4. แนวคิดเรื่องการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตโดยภาคประชาสังคม
5. แนวคิดเรื่องเสรีภาพในการแสดงออก และการเซ็นเซอร์ (Censorship)
6. แนวคิดเรื่องประชาสังคม (Civil Society)
7. แนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movements)
8. แนวคิดเรื่องกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group)
9. นโยบายสาธารณะ (Public Policy)
10. การรณรงค์
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต

อินเทอร์เน็ต คือ โครงสร้างพื้นฐานทางข้อมูลข่าวสารอันประกอบขึ้นจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่มาเชื่อมต่อกันเป็นจำนวนมากจากทั่วโลก โดย “เครือข่ายแห่งเครือข่าย” (network of networks) ที่ว่านี้จะอาศัยภาษาคอมพิวเตอร์กลางร่วมกัน มีมาตรฐานกลาง (standard protocol) ในการรับส่งข้อมูลร่วมกัน ทำให้คอมพิวเตอร์ในเครือข่ายสามารถสื่อสารกันได้ (พิรงรอง รามสูต วรรณันท์ และนิธิตา คณานิธินันท์, 2547) ทำให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างไร้พรมแดน

นอกจากนี้ อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อใหม่ที่มีคุณลักษณะที่ได้เปรียบสื่อรูปแบบเดิมอย่าง โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ในข้อจำกัดเรื่องสถานที่และเวลาเพราะอินเทอร์เน็ตสามารถใช้งานได้ตลอด ไม่มีเวลาเปิด - ปิด และสามารถเลือกดูเนื้อหาที่ต้องการได้ทุกเมื่อ รวมทั้งสื่อที่มีความดึงดูดใจสูงเพราะสามารถแสดงผลได้ในหลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียงประกอบ ทำให้ผู้ใช้สามารถใช้งานได้เป็นระยะเวลานานได้โดยไม่เบื่อ อินเทอร์เน็ตจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารที่ได้รับความนิยมสูงสุด และมีแนวโน้มขยายตัวอย่างรวดเร็วกว่าสื่อชนิดอื่นใดที่เคยมีมา (ศรีดา ตันทะอธิพานิช, 2544)

Livingston (1999 อ้างถึงใน McQuail, 2000) เขียนถึงอินเทอร์เน็ตว่าเป็นการผสมผสานระหว่างปฏิสัมพันธ์และลักษณะเด่นๆ ของสื่อที่ถูกสร้างขึ้นทำให้การสื่อสารมวลชนมีพิสัยที่ไม่จำกัดทางเนื้อหาสามารถเข้าถึงผู้รับสารและสอดคล้องกับการสื่อสารโลก จึงเห็นว่าอินเทอร์เน็ตเป็นภาคขยายของสื่อเดิมมากกว่าเป็นสื่อทดแทน โดยการใช้ประโยชน์จากสื่อใหม่ประเภทนี้มีหลายรูปแบบ ได้แก่

1. เป็นสื่อระหว่างบุคคล (Interpersonal communication media) หมายถึงถึงโทรศัพท์ (โทรศัพท์มือถือ) และ e-mail (เบื้องต้นใช้สำหรับทำงานต่อมาใช้กับเรื่องส่วนตัวด้วย) โดยทั่วไปแล้วเนื้อหาจะมีความเป็นส่วนตัวและมีกลุ่มเฉพาะ (perishable) และการวางพื้นฐานความสัมพันธ์และเสริมความสัมพันธ์ที่อาจสำคัญมากกว่า การโน้มน้าวด้วยสารสนเทศเพียงอย่างเดียว

2. สื่อปฏิสัมพันธ์ (Interactive play media) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ เกมคอมพิวเตอร์ผนวกกับอุปกรณ์ Virtual Reality Devices ที่เสนอทางเลือกผ่านเทคโนโลยีอย่างสื่อเดิมไม่สามารถให้ได้ และมีบทบาทสำคัญต่อผู้ใช้ในมุมมองของการใช้และความพึงพอใจ

3. สื่อที่ช่วยในการค้นหาข้อมูล (Information search media) เวิลด์ ไวด์ เว็บ (www) เป็นตัว อย่างที่ชัด เพราะมีบริการที่เปรียบเสมือนเป็นห้องสมุดหรือแหล่งของข้อมูลที่มีขนาดไม่จำกัด มีความจริง ณ เวลานั้น และสามารถเข้าถึงได้ง่ายนอกจากนี้ โทรศัพท์ยังเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งในการส่งข้อมูล เช่น teletext และ ข้อมูลทางวิทยุ

4. สื่อที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม (Collective Participatory Media) การใช้อินเทอร์เน็ตสามารถแบ่งข้อมูลและใช้ร่วมกันได้ แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิด ประสบการณ์ และพัฒนาความสัมพันธ์

Croteau and Hoynes (1997 อ้างถึงใน ทิมลพวรรณ ไชยพันธ์, 2548) จำแนกความแตกต่างระหว่างสื่ออินเทอร์เน็ตกับสื่อมวลชนอื่น ๆ ตามลักษณะของการสื่อสารโดยละเอียด คือ สื่อมวลชนแบบเก่าเป็นการสื่อสารทางเดียว (one-way communication) จากผู้ส่งที่ผู้รับรู้ว่าเป็นใคร (เช่น ชื่อของผู้ผลิตรายการ นักแสดง) ไปสู่ผู้รับจำนวนมากและไม่ทราบชื่อ นอกจากนี้สื่อมวลชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการตอบกลับ (feedback) โดยตรงจากผู้รับ คือ ไม่มีการปฏิสัมพันธ์กัน (interactive) ในขณะที่สื่ออินเทอร์เน็ตมีความแตกต่างหลายประการ

ประการแรก สื่ออินเทอร์เน็ตมีการสื่อสารหลากหลายรูปแบบกว่า ทั้งที่เป็นการสื่อสารของปัจเจกบุคคล (individual communication) เช่น การส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) การสื่อสารกลุ่มเล็ก ๆ (small group communication) ที่เรียกว่า Listservs และการสื่อสารมวลชน (Web sites)

ประการที่สอง แนวคิดที่ว่าผู้รับสารรู้ชื่อผู้ส่งในขณะที่ผู้ส่งไม่ทราบชื่อผู้รับนั้นมีการเปลี่ยนไป เนื่องจาก เมื่อมีการลงทะเบียนเข้าไปในเว็บไซต์ หรือเมื่อใดที่ได้รับเมล เมื่อนั้นผู้ส่งจะทราบชื่อผู้รับสาร และหากเว็บไซต์ใดไม่ได้มีการใส่ชื่อผู้สร้าง ผู้รับสารก็จะไม่ทราบชื่อผู้ส่งสารเช่นกัน

ประการที่สาม สื่ออินเทอร์เน็ตยังเปลี่ยนจากการสื่อสารจากผู้ส่งสารเพียงหนึ่งไปสู่ผู้รับสารจำนวนมาก (one-to-many) ไปสู่การสื่อสารจากผู้ส่งจำนวนมากสู่ผู้รับจำนวนมาก (many-to-many)

ประการที่สี่ การสื่อสารไม่ใช่เป็นการสื่อสารทางเดียวอีกต่อไป เช่นเมื่อผู้เข้าชมเว็บไซต์ได้มีการแสดงความคิดเห็น และหลังจากนั้นผู้ใช้อินเทอร์เน็ตคนอื่นได้เข้ามาในเว็บไซต์เดียวกัน เขาสามารถอ่าน แสดงความคิดเห็น ตลอดจนตอบกลับผู้ใช้คนก่อนหน้าได้เช่นกัน

แนวคิดเกี่ยวกับความเสี่ยงบนอินเทอร์เน็ต

ด้วยเหตุที่เครือข่ายระดับโลกอย่างอินเทอร์เน็ต เปรียบเหมือนห้องสมุดขนาดใหญ่ที่รวบรวมข้อมูลข่าวสารทุกรูปแบบ โดยข้อมูลข่าวสารนั้นผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตทุกคนสามารถผลิตเนื้อหาได้ด้วยตนเอง ดังความจริงที่ว่า ผู้ส่งสารบนอินเทอร์เน็ตสามารถเป็นใครก็ได้ ด้วยเหตุนี้ทำให้ข้อมูลข่าวสารบนอินเทอร์เน็ตมีจำนวนมากศาลและมีความแตกต่างมากมาย ซึ่งอาจเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์และข้อมูลที่มีโทษ

อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีมาตรการที่เป็นสากลในการวัดว่าข้อมูลใดเป็นข้อมูลที่ดีมีประโยชน์ และข้อมูลไม่ดีและมีความเสี่ยงที่จะเกิดผลเสียตามมา เพราะแต่ละสังคมต่างก็มีมาตรฐานของตนเองในการตัดสินว่าเนื้อหาใดบนอินเทอร์เน็ตมีความเสี่ยงหรือไม่ ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสำคัญ ดังที่ The National Academy of Sciences (2002 อ้างถึงใน จินดารัตน์ บวรบริหาร, 2548) ได้กล่าวว่า การพิจารณาว่าสิ่งใดบนอินเทอร์เน็ตไม่เหมาะสมหรือมีความเสี่ยงนั้นเป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับค่านิยมของแต่ละบุคคล และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมซึ่งมีความคาดหวังต่อบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคมต่างกัน

ในการประชุมคณะกรรมการแห่งสหภาพยุโรป หรือ The Committee of the Regions: COR) ว่าด้วยเรื่องเนื้อหาที่ผิดกฎหมายและเป็นภัยบนอินเทอร์เน็ต มีการให้คำนิยามการใช้อินเทอร์เน็ตที่เป็นภัยหรือมีความเสี่ยงไว้ดังนี้ (COR, 1997 อ้างถึงใน จินดาวัฒน์ บวรบริหาร, อ้างแล้ว)

“การใช้อินเทอร์เน็ตที่เป็นภัย คือ การใช้อินเทอร์เน็ตที่สามารถส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ และศีลธรรมในด้านลบ โดยเฉพาะต่อกลุ่มเยาวชน การใช้อินเทอร์เน็ตที่เป็นภัยเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ ความรุนแรง การเหยียดผิว อาชญากรรม ยาเสพติด การลุ่มหลงในลัทธิความเชื่อ เป็นต้น”

นอกจากนี้ ความเสี่ยงบนอินเทอร์เน็ตสามารถแบ่งได้ 3 ประเภทตามลักษณะการใช้งาน คือ

1. ความเสี่ยงทางด้านเนื้อหา (Content Risks)

1) การเข้าถึงเนื้อหาที่ผิดกฎหมาย (Illicit material) เช่น ภาพโป๊เปลือยเกี่ยวกับเด็ก (Child Pornography) การเหยียดผิว (Racism) การหลอกลวง (Fraud) ข้อมูลเกี่ยวกับยาผิดกฎหมาย (Illegal drugs) และการก่อการร้าย (Terrorism)

2) การเปิดรับเนื้อหาที่อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อเด็ก (Harmful material) เช่น ภาพโป๊เปลือยของผู้ใหญ่ (Adult pornography) การสนับสนุนการใช้อาวุธ (Violence) การใช้ภาษาหยาบคาย (Adult language) การสนับสนุนการใช้อาวุธ (Promoting the use of arms) กิจกรรมของกลุ่มหัวรุนแรง (Extremist groups) และลัทธิและความเชื่อมกมาย (Cults) เป็นต้น

3) ความเสี่ยงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา (other content-related risks) เช่น การให้ข้อมูลที่ผิดพลาดหรือทำให้เกิดความเข้าใจผิด (False or misleading information) การไม่ให้แหล่งข้อมูลที่อ้างอิง และนโยบายความเป็นส่วนตัวของข้อมูล (Source or privacy policy not available) การใส่ร้ายป้ายสี และการใช้คำหยาบคาย เป็นต้น

2. ความเสี่ยงจากการติดต่อสื่อสาร (Contact Risks)

1) อินเทอร์เน็ตเป็นสถานที่กระทำของพวกประสงค์ร้าย โดยเฉพาะ child predator หรือ pedophiles

2) การบอกข้อมูลส่วนบุคคล

- 3) การสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลแปลกหน้าผ่านทางห้องสนทนา
- 4) การนัดพบบุคคลแปลกหน้าที่พูดคุยกันในห้องสนทนา
- 5) การใช้ถ้อยคำข่มขู่และตามรังควาน

3. ความเสี่ยงจากการซื้อขายสินค้าบนอินเทอร์เน็ต

- 1) ข้อมูลส่วนบุคคลอาจถูกนำไปเผยแพร่
- 2) การถูกละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวส่วนตัวถ้าข้อมูลส่วนบุคคลถูกจัดเก็บโดยไม่บอกกล่าว
- 3) เด็กอาจซื้อสินค้าโดยที่ไม่บอกกล่าวผู้ปกครองหรือนำหมายเลขบัตรเครดิตของผู้ปกครองไปใช้

รายงานเรื่อง "Illegal and Harmful Use of the Internet" จากการประชุมปฏิบัติการภายใต้ The Department of Justice, Equality and Law reform ของประเทศไอร์แลนด์ได้จัดทำแนวทางในการตีความการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างผิดกฎหมายไว้เป็นหมวดหมู่ชัดเจน ดังนี้

1. เรื่องความมั่นคงของประเทศ เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการก่อการร้าย วิธีการทำระเบิด การเจาะเข้าไปในเครือข่ายคอมพิวเตอร์ของรัฐบาล เป็นต้น
2. การกระทำที่เป็นอันตรายต่อเด็ก เช่น เนื้อหาลามกเกี่ยวกับเด็ก (Child pornography) เนื้อหาลามกเกี่ยวกับผู้ใหญ่ (Adult pornography) เนื้อหาที่มีความรุนแรงสูง การค้าเด็ก (Child trafficking) เป็นต้น
3. การทำร้ายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การแบ่งแยกเชื้อชาติ/เผ่าพันธุ์ เนื้อหาทางเพศที่มีการใช้ความรุนแรง
4. เรื่องความปลอดภัยด้านการเงิน เช่น การหลอกลวงในการธุรกรรมทุกประเภท การลักลอบใช้หมายเลขบัตรเครดิตของผู้อื่น เป็นต้น
5. เรื่องความปลอดภัยของข้อมูล เช่น การเจาะข้อมูลในคอมพิวเตอร์ของผู้อื่น (Malicious hacking)
6. เรื่องการปกป้องความเป็นส่วนตัว เช่น Spam mail การแอบอ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่น การละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล
7. การหมิ่นประมาท (Libel)
8. การพนัน (Gambling)
9. ข้อมูล หรือการขายยาอันตราย (Information on or sale of "controlled drugs")

10. เรื่องทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) เช่น การละเมิดลิขสิทธิ์การเผยแพร่วิดีโอเพลง ซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ โดยไม่ได้รับอนุญาต

Aftab (2000) ได้กล่าวถึงความเสี่ยงด้านเนื้อหาที่อาจแอบแฝงมากับการใช้อินเทอร์เน็ตของเด็ก โดยแบ่งเนื้อหาที่ผู้ปกครองควรระวังไม่ให้บุตรหลานเข้าถึงไว้ดังนี้

1. เนื้อหาทางเพศที่ชัดเจน และภาพโป๊เปลือยของผู้ใหญ่ (Sexually Explicit Content- Adult Pornography) โดยมากเนื้อหาทางเพศ หรือภาพโป๊เปลือยของผู้ใหญ่ อาจเป็นสิ่งถูกกฎหมายสำหรับผู้ใหญ่ในการเข้าชม แต่เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชน
2. เนื้อหาเกลียดชัง (Hatred, Intolerance, and Bigotry) เนื้อหาที่แสดงความเกลียดชังอย่างรุนแรง เช่นการเหยียดสีผิว เชื้อชาติ ศาสนา
3. เนื้อหารุนแรง (Violence and Gore) เช่น การแสดงการฆ่ามนุษย์ หรือสัตว์
4. เนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลที่ไม่มีความถูกต้องและเนื้อหาที่กล่าวถึงเพียงด้านดีของสินค้าหรือบริการ (Misinformation and Hype) เนื้อหาประเภทนี้ เด็กและเยาวชนอาจจะไม่มีวิจารณญาณเพียงพอในการตัดสินใจว่าเป็นข้อเท็จจริง หรือข้อมูลหลอกลวง
5. เนื้อหาหลอกลวง ข่าวลือ และตำนานที่เล่าสืบกันมา (Cyber hoaxes, Rumors and Urban Legend) เช่น การปล่อยข่าวลือตามอีเมลล์ลูกโซ่
6. เนื้อหาเกี่ยวกับกับสินค้าผิดกฎหมาย และสินค้าอันตราย (Illegal and Dangerous Product Online)
7. เนื้อหาเกี่ยวกับยาเสพติด แอลกอฮอล์ บุหรี่ อาวุธ และยาพิษ (Drugs, Alcohol, Tobacco, Guns, and Poisons) ซึ่งหมายถึง เว็บไซต์ที่แสดงความนิยมชมชอบหรือส่งเสริมให้ใช้ และเว็บไซต์ที่ขายสินค้าเหล่านี้
8. เนื้อหาเกี่ยวกับการพนัน (Gambling)
9. การหมิ่นประมาท ช่มชู้ให้กั้ว และขู่ทำร้าย (Flaming, harassment and Cyberstalking)
10. การหลอกให้เชื่อใจ (Cyberpredator)

สำหรับในประเทศไทย มีการให้ความสำคัญเรื่องความเสี่ยงบนอินเทอร์เน็ต โดยให้ความสำคัญในเรื่องความเสี่ยงด้านเนื้อหา ซึ่งศรีตา ตันทะอธิพานิช (อ้างแล้ว) ได้จัดหมวดหมู่เนื้อหาที่เป็นอันตรายต่อเด็กไว้ดังนี้

1. เนื้อหาทางเพศที่ชัดเจน (Sexually Explicit) ได้แก่ เว็บไซต์ที่มีเนื้อหาทางเพศชัดเจน มีคำบรรยาย ภาพโป๊เปลือย รวมถึงพฤติกรรมทางเพศที่ผิดปกติ ข้อความ หรือรูปภาพที่แสดงความรุนแรงทางเพศ เครื่องเพศ สินค้าประเภทอุปกรณ์หรือของเล่นทางเพศ ซีดีรอมและวีดีโอลามก บริการทางเพศ รวมไปถึงการประชุมทางไกลเพื่อนัดพบและจับคู่ บริการส่งหญิงบริการและคลับเปลื้องผ้าต่าง ๆ

2. เนื้อหาเกลียดชัง เนื้อหารุนแรง (Hatred/Hate Speech, Violence and Gore) ได้แก่ เว็บไซต์ที่มีภาพ หรือคำบรรยายแสดงการทำร้ายมนุษย์ สัตว์ หรือสถาบัน เว็บไซต์ที่ส่งเสริม หรือยั่วยุให้ต่อต้าน หรือโจมตีกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ศาสนา หรือเชื้อชาติ เว็บไซต์ที่มีเนื้อหาแสดงการบุชายัญ คำบรรยายแสดงวิธีฆาตกรรม การฆ่า การตายที่สยดสยอง วิธีการฆ่าตัวตาย เว็บไซต์ที่มีสูตรการทำระเบิด หรืออุปกรณ์อันตรายทำลายล้าง เว็บไซต์ยกย่องลัทธิแห่งความชั่วร้ายและพิธีกรรมต่าง ๆ เว็บไซต์ที่เน้นการบังคับหรือเน้นการหาสมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม หรือลัทธิที่มีการชี้นำไปในทางต่าง ๆ

3. เนื้อหาเกี่ยวกับยาเสพติด แอลกอฮอล์ และสิ่งผิดกฎหมาย (Drugs, Alcohol and Illegal Objects) ได้แก่ เว็บไซต์ที่เสนอสูตร หรือขั้นตอนในการผลิตสิ่งผิดกฎหมาย เว็บไซต์ที่แสดงออกเรื่องการนิยมชมชอบแอลกอฮอล์ ยาเสพติด และยาสูบ เว็บไซต์ที่ส่งเสริมให้เสพสิ่งเสพติด หรือให้ผูกติดกับความสำราญในการใช้ยาต่าง ๆ เว็บไซต์ที่จัดหาแอลกอฮอล์ ยาเสพติด ยาพิษ หรือสิ่งผิดกฎหมายให้ ทั้งที่แจกฟรีและคิดค่าใช้จ่าย เว็บไซต์ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการใช้ยาเสพติดและอุปกรณ์จากการเสพยาต่าง ๆ

4. เนื้อหาเกี่ยวกับการพนัน (Gambling) ได้แก่ เว็บไซต์ที่มีการชวนเชิญให้เล่นการพนัน ไม่ว่าจะเป็นการพนันแบบออนไลน์หรือไม่ก็ตาม เว็บไซต์ที่ให้เบอร์โทรศัพท์ สถานที่ติดต่อ หรือคำแนะนำเพื่อเดินทางไปยังแหล่งการพนัน กลุ่มข่าวหรือเว็บไซต์ที่พูดคุยกันในเรื่องการพนัน การเล่นเกม บ่อนคาสิโนออนไลน์

ด้วยสาเหตุที่อินเทอร์เน็ตมีความเสี่ยงหลายประการ ทั้งความเสี่ยงจากการติดต่อสื่อสาร ความเสี่ยงจากการซื้อขายสินค้า และที่สำคัญคือความเสี่ยงด้านเนื้อหาที่อาจส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนซึ่งขาดวุฒิภาวะและวิจารณญาณในการบริโภคเนื้อหาที่มีความหลากหลาย ดังนั้นในแต่ละสังคมจึงมีการกำหนดกลไกหรือมาตรการในการควบคุมสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อเป็นการดูแลและควบคุมการนำเสนอเนื้อหาในระดับหนึ่ง

แนวคิดเกี่ยวกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต

พิรุมา พันธุ์ทวี และคณะ (2544) กล่าวถึงลักษณะของลักษณะบางประการของอินเทอร์เน็ตที่ทำให้การกำกับดูแลหรือควบคุมมีความยุ่งยากและซับซ้อนกว่าสื่อเดิมไว้ 3 ประการ คือ

1. จำนวนผู้ผลิตเนื้อหา สำหรับอินเทอร์เน็ตนั้นทุกคนที่เป็นผู้ใช้สามารถเป็นผู้ผลิตเนื้อหาได้ จึงเป็นเรื่องง่ายที่บุคคลธรรมดาทั่วไปจะสร้างเว็บไซต์ และนำข้อความ เสียง ภาพ หรือ ภาพเคลื่อนไหวใด ๆ ตามที่ตนต้องการมาเผยแพร่ นอกจากนี้ ผู้ใช้ยังสามารถเป็นผู้ผลิตเนื้อหาได้ในรูปแบบของจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ การตั้งกระทู้ หรือการส่งความคิดเห็นบนกระดานรับความคิดเห็นต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ
2. การค้นหาต้นตอผู้กระทำผิด ต้องอาศัยความรู้ด้านเทคนิคประกอบกับความสามารถด้านการสืบจับ ซึ่งในบางกรณีที่สืบสาวจนพบติดต่อ คือชื่อบัญชีของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต แต่บางครั้งการสมัครเป็นสมาชิกไอเอสพีหรืออีเมลเป็นเรื่องที่กระทำได้โดยมิต้องใช้หลักฐานแสดงตน ทำให้ไม่สามารถได้ว่าแท้จริงเจ้าของคือใคร หรือแม้ในกรณีที่มีหลักฐานการแสดงตนประกอบการสมัครสมาชิก ผู้เป็นเจ้าของบัญชีก็ยังสามารถปฏิเสธได้ว่าตนเองไม่ได้ผู้กระทำผิด โดยแอบอ้างว่าชื่อบัญชีถูกแอบใช้โดยผู้อื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากต่อการพิสูจน์
3. ขอบเขตอันไร้พรมแดนของอินเทอร์เน็ต การหาข้อยุติในการตัดสินว่า หากเกิดการกระทำผิดแล้ว จะถือว่าความผิดนั้นเกิดในท้องที่ใด หรืออยู่ภายใต้อำนาจของกฎหมายใดเป็นเรื่องยาก หรือแม้ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่าผิด การดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดจากนอกประเทศยังคงเป็นเรื่องที่หาข้อสรุปไม่ได้เช่นกัน

พรทิพา อุปลวรรณ (2543 อ้างถึงใน จินตนา วิณิชประภา, 2545) ศึกษาพบว่า สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่ควบคุมได้ยาก ซึ่งอาจสรุปสาเหตุได้ดังนี้

- ธรรมชาติของอินเทอร์เน็ตกับการควบคุมเป็นสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเอง
- อินเทอร์เน็ตเปลี่ยนจากลักษณะที่เป็น non-profit ไปเป็น commercial
- เทคโนโลยีพัฒนาไปเร็วกว่าสังคม เช่น การนำเสนอสื่ออนาจารทางอินเทอร์เน็ตนั้น มีการพัฒนาไปจนไร้ขอบเขต แต่ทางสังคมยังมีการถกเถียงกันถึงว่าลักษณะไหนที่เป็นอนาจาร และสื่อลักษณะไหนที่ไม่ควรนำเสนอ ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ถูกถกเถียงกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังหาข้อสรุปไม่ได้

พิงรอง รามสูต รัตนันท์ และนิธิตา คณานิธินันท์ (อ้างแล้ว) กล่าวถึงลักษณะพิเศษทางเทคโนโลยีหลายประการของอินเทอร์เน็ตที่มีผลกระทบโดยตรงต่อการกำกับดูแลเนื้อหา ตัวอย่างเช่น

- การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารอันข้ามพรมแดนและข้ามอำนาจการควบคุมระดับชาติ
- การที่อำนาจในการควบคุมการเปิดรับข้อมูลข่าวสารใด ๆ อยู่ในมือของผู้ใช้ (มากที่สุด)
- การที่ผู้จัดทำเนื้อหาไม่จำเป็นต้องอาศัยตัวกลาง (mediator) ในการนำเสนอเนื้อหาต่อผู้รับในวงกว้าง
- ลักษณะปฏิสัมพันธ์ (interactivity) ในการสื่อสาร
- การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสื่อสารมวลชนให้เป็นการสื่อสารจากหนึ่งสู่หลาย (one to many) เป็น หลายสู่หลาย (many to many)

ด้วยเหตุที่สื่ออินเทอร์เน็ตมีลักษณะพิเศษทางเทคโนโลยี และมีลักษณะของสื่อประสม ทำให้เนื้อหาและข้อมูลข่าวสารที่ผลิตและส่งผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตมีอยู่มากมาย ซึ่งมีทั้งที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม ทำให้ต้องเกิดการกำหนดคกไกหรือมาตรการในการควบคุมสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อเป็นการดูแลและควบคุมการนำเสนอเนื้อหาในระดับหนึ่ง

ความพยายามในการควบคุมเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต เป็นประเด็นที่รัฐบาลทุกประเทศทั่วโลกให้ความสนใจ โดยมาตรการที่แต่ละประเทศเลือกใช้ มีความแตกต่างกันตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และระบบการปกครอง

ตัวอย่างของการควบคุมเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในทวีปเอเชีย มักจะเป็นการควบคุมจากรัฐบาลอย่างเคร่งครัด เช่น ในประเทศจีน ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทุกคนต้องขึ้นทะเบียนกับสำนักงานตำรวจ และถูกห้ามโดยทางกฎหมายไม่ให้แพร่กระจายข้อมูลใดก็ตามที่ "ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสาธารณะ" นอกจากนี้ทางหน่วยงานที่ให้บริการอินเทอร์เน็ตยังถูกรัฐกำหนดให้สร้างเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยผ่านประตูผ่าน (gateway) เพียงไม่กี่แห่งในเมืองใหญ่ ๆ ลักษณะของโครงสร้างเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจึงมีลักษณะแบบรวมศูนย์สูง ทำให้ง่ายต่อการควบคุมและปิดกั้นเนื้อหาที่ไม่พึงประสงค์

ประเทศสิงคโปร์ มีรัฐบาลเผด็จการที่ควบคุมการแสดงออกทางการเมืองที่เป็นปรปักษ์กับรัฐบาล โดยอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อชนิดหนึ่งที่มีการควบคุมและกวดขันสูง โดยรัฐบาลสิงคโปร์กำหนดให้ผู้บริการเนื้อหาทุกรายในประเทศต้องขึ้นทะเบียนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการกระจายเสียง ซึ่งมีนโยบายเข้มงวดในการ

ปิดกั้นและกลั่นกรองเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล เช่น เงื่อนไขในการห้ามนำเสนอ "เนื้อหาหรือการแลกเปลี่ยนโต้เถียงใด ๆ ที่มีความอ่อนไหวทางการเมือง หรือเป็นการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล และศาสนา รวมถึงภาพโป๊เปลือยด้วย" นอกจากนี้ทางการสิงคโปร์ยังมีการจัดจ้างเจ้าหน้าที่ตรวจเซ็นเซอร์ที่จะทำหน้าที่ท่องเว็บไซต์ทุกวันเพื่อหาเนื้อหาที่ไม่พึงประสงค์ และจัดการปิดกั้นเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาดังกล่าว

ในประเทศตะวันตกก็มีมาตรการในการควบคุมเนื้อหาอินเทอร์เน็ตเช่นกัน แต่ส่วนใหญ่จะเน้นการปกป้องผู้เยาว์จากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม อย่างภาพโป๊เปลือย หรือข้อความที่มีนัยยะทางเพศอย่างโจ่งแจ้ง และเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรุนแรง เช่น การทำอาวุธสงคราม การพนัน ซึ่งแนวทางการควบคุมเนื้อหาในประเทศตะวันตกจะแบ่งออกเป็น เนื้อหาที่ผิดกฎหมาย อาทิเช่น ภาพโป๊เปลือยของเด็ก การมีเพศสัมพันธ์กับเด็ก การค้ายาเสพติด และเนื้อหาที่อาจก่อให้เกิดผลร้าย เช่น โป๊เปลือย ยาเสพติด การพนัน ความรุนแรง และการกีดกันเหยียดชาติพันธุ์ สีผิว ภาษา ศาสนา เป็นต้น

ในประเทศสหรัฐอเมริกา นโยบายการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตจะใช้แนวทางเดียวกับการจัดการโครงสร้างอินเทอร์เน็ต โดยมีหลักการสำคัญ คือ (พิรงรอง รามสูต อดิเรกนันทน์ และนิธิตา คณานธิ นันท์, อ้างแล้ว)

ก) ใช้แนวทางนโยบายเปิดกว้าง (open policy) ที่เน้นให้ภาคเอกชนเป็นผู้นำในการวางกรอบนโยบาย

ข) ปล่อยให้ตลาดเป็นตัวผลักดันรูปแบบการกำกับดูแลที่เหมาะสมของสื่อใหม่ (market-driven medium) ดังนั้นในส่วนของเนื้อหาอินเทอร์เน็ตจึงมีการรวมตัวกันของภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางในการจัดการกับเนื้อหาในอินเทอร์เน็ตในรูปแบบขององค์กรต่าง ๆ เช่น

- 1) Recreational Software Advisory Counsel (RSAC) เป็นการรวมตัวกันของบริษัทที่ผลิตวิดีโอเกมส์ เพื่อจัดอันดับเกมส์ตามเนื้อหาเด่น ๆ ที่ปรากฏ
- 2) World Wide Web Consortium (W3C) เป็นองค์กรที่จัดตั้งโดย Tim Burners-Lee ผู้คิดค้น WWW โดยมีการพัฒนาระบบซอฟต์แวร์จัดการเนื้อหาที่ชื่อว่า Platform for Internet Content Selection หรือ PICS
- 3) Online Privacy Alliance (OPA) เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มอุตสาหกรรมและสมาคมต่าง ๆ จากในสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ (ในภายหลัง) กว่า 80 แห่ง ด้วยจุดมุ่งหมายร่วมกันในการดูแลความ เป็นส่วนตัวของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต โดยการกำหนดนโยบายด้านข้อมูลส่วนบุคคลของพาณิชย์ อิเล็กทรอนิกส์และสนับสนุนให้เกิดความเคารพสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้บริการ

นอกจากนี้ยังมีองค์กรภายนอก (Third party) ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลเนื้อหาอินบนอินเทอร์เน็ตด้วย เช่น The Electric Privacy Information Centre (EPIC) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำงานสาธารณะในประเด็นที่เกี่ยวกับเสรีภาพของประชาชนและการคุ้มครองส่วนบุคคล หรือ The Better Business Bureau ที่เป็นหน่วยงานภายนอกที่ก่อตั้งเพื่อดูแลผู้ประกอบการอิเล็กทรอนิกส์ในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลในของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต โดยการให้ออกเครื่องหมายให้การรับรองมาตรฐาน เป็นต้น

พิรธรอง รามสูต รัตนันท์ และนิธิตมา คณานิธินันท์ (อ้างแล้ว) นำเสนอกลไกในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ดังนี้

1. กฎหมาย มาตรการ บทลงโทษ (legal sanction)

การบังคับใช้กฎหมายเพื่อกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตอาจจะอาศัยกฎหมายที่มีอยู่แล้วและมีความเกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กันได้ เช่น กฎหมายสื่อสารมวลชน กฎหมายว่าด้วยการเผยแพร่เนื้อหาที่เป็นอันตราย (ภาพลามกอนาจาร) กฎหมายพิทักษ์คุ้มครองเด็ก เป็นต้น หรืออาจอาศัยการร่างและออกกฎหมายฉบับใหม่ขึ้นโดยตรง เช่น การออกกฎหมาย Communication Decency Act หรือกฎหมายว่าด้วยการสื่อสารที่ไม่เหมาะสมในสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1996 เพื่อปกป้องเด็กและเยาวชนจากเนื้อหาออนไลน์ที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ หรือการพยายามร่างกฎหมายอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ในประเทศไทย ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเนื้อหาลามกอนาจารที่เผยแพร่ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตด้วย

นอกจากนี้ ทางภาครัฐอาจออกมาตรการต่าง ๆ ในการกำกับดูแลเนื้อหาได้ เช่น ในประเทศสิงคโปร์ มีการออกมาตรการไม่ให้สถานบริการอินเทอร์เน็ต ให้บริการเกมส์ออนไลน์ หรือบางครั้งมาตรการอาจเป็นผลจากข้อตกลงลงร่วมในระดับภูมิภาคก็ได้ เช่น ในสหภาพยุโรป (European Union หรือ EU) มีการร่วมพัฒนาและลงนามในแผนการส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตที่ปลอดภัย (Action plan for the promotion of the safer use of the internet) เพื่อให้สมาชิกทั้งหมดของ EU นำไปเป็นกรอบสำหรับพัฒนานโยบายและมาตรการต่าง ๆ ในการใช้อินเทอร์เน็ตในระดับประเทศ ซึ่งมีผลต่อทั้งภาครัฐ ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ตลอดจนองค์กรและปัจเจกชนที่ใช้อินเทอร์เน็ต สำหรับบทลงโทษในกรณีของการละเมิดกฎหมายและมาตรการเพื่อกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต รายละเอียดจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของระบบกฎหมายในแต่ละประเทศ ตลอดจนทัศนคติในสังคมหนึ่ง ๆ เกี่ยวกับความรุนแรงของเนื้อหาที่อยู่ในข่ายของการละเมิด ตัวอย่างเช่น ในเยอรมันมีกรณีที่ผู้บริหารระดับประเทศของ Compuserv ซึ่งเป็นผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ถูกศาลตัดสินจำคุกและปรับเป็นจำนวนเงิน 50,000 ดอลลาร์สหรัฐ เนื่องจากผู้ใช้บริการของ Compuserv ในเยอรมันคนหนึ่งได้ดาวน์โหลด

เนื้อหาเกี่ยวกับลัทธินาซีใหม่ (Neo-Nazism) จากลิงค์ที่เชื่อมต่อกับเว็บไซต์ของ Compuserv ทั้งนี้กฎหมายเยอรมันมีข้อห้ามและบทลงโทษรุนแรงสำหรับการเผยแพร่เนื้อหาที่เกี่ยวกับลัทธินาซีไม่ว่าจะผ่านสื่อประเภทใด แต่หากกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาที่ความตระหนักในเรื่องดังกล่าวไม่ชัดเจนและลึกซึ้งเท่า ก็ค่อนข้างเป็นที่แน่นอนว่าคงไม่มีใครถูกลงโทษเหมือนในเยอรมัน

2. การปิดกั้นและกลั่นกรองเนื้อหา (blocking and filtering system)

2.1 การปิดกั้นโดยภาครัฐ

การปิดกั้นเนื้อหาในลักษณะนี้เป็นวิธีที่ใช้กันมากในประเทศที่มีลักษณะการปกครองแบบอำนาจนิยม แม้จะมีการควบคุมสื่อสารมวลชนอย่างเข้มข้น การปิดกั้นมักทำในระดับเครือข่ายใหญ่ เช่น ระดับ gateway หรือ node ของเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในประเทศ ซึ่งในลักษณะดังกล่าวมักเป็นผลจากนโยบายและมาตรการภาครัฐ เช่น ในประเทศจีน เครือข่ายอินเทอร์เน็ตจะถูกออกแบบให้มีลักษณะรวมศูนย์โดยจะวางเครือข่ายโยงใยผ่าน gateway ในเมืองใหญ่ ๆ เพียงไม่กี่แห่ง ทำให้สะดวกต่อการปิดกั้นเนื้อหาจากภายนอก ทั้งนี้รัฐบาลจีนใช้เกณฑ์กว้าง ๆ ในการเลือกปิดกั้นเนื้อหาโดยพิจารณาจากเนื้อหาที่เข้าข่าย "ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี" ในทำนองเดียวกับประเทศสิงคโปร์ควบคุมเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตโดยใช้เกณฑ์และหน่วยงานในการกำกับดูแลเนื้อหาเดียวกับหน่วยงานที่ดูแลเนื้อหาวิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งก็คือ Singapore Broadcasting Authority (SBA)

2.2 การปิดกั้นแบบ notice and take-down

นอกจากลักษณะการปิดกั้นที่เป็นมาตรการของภาครัฐโดยตรงแล้ว การปิดกั้นอาจจะเกิดขึ้นโดยการแจ้งเหตุผล (notice) จากผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่ประสบพบเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม โดยแจ้งเข้าไปที่ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐ เช่น ตำรวจหรือกระทรวงการสื่อสาร เป็นต้น ทั้งนี้เมื่อทาง ISP ได้รับการแจ้งเหตุผลแล้วก็ควรที่จะตรวจสอบดูว่าเนื้อหานั้นไม่เหมาะสมจริงหรือไม่ ในระดับใด หากเข้าข่ายที่ผิดกฎหมาย ทาง ISP ก็ควรที่จะทำการปิดกั้น (take-down) เพื่อเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อผู้ที่เป็นสมาชิกของ ISP โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตามในกรณีที่เป็นเนื้อหาที่ไม่ผิดกฎหมายแต่อาจมีอันตรายจากความไม่เหมาะสมต่าง ๆ ISP อาจไม่ทำการปิดกั้นด้วยตนเอง แต่มอบให้อยู่ในวิจรรณญาณของสมาชิกผู้ใช้เน็ตที่จะพิจารณาเองว่าควรกลั่นกรองหรือไม่ โดยการปิดกั้นแบบ notice and take-down จะทำร่วมกับการกลั่นกรองโดยผู้ใช้และกลไกอื่น ๆ เช่น จรรยาบรรณ กฎ กติกา มารยาท และสายด่วน

2.3 การกลั่นกรองระดับผู้ใช้ (user-oriented filter system)

การกลั่นกรองในระดับผู้ใช้ จำเป็นต้องอาศัยการแบ่งประเภทเนื้อหา (content classification) หรือการจัดอันดับหรือเรตติ้ง (rating) ประสิทธิภาพการกลั่นกรองจะสูงเพียงใดขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของระบบการแบ่งประเภทเนื้อหาซึ่งลักษณะทางเทคนิคที่มีความสำคัญมาก คือ ศัพท์ที่ใช้และความเที่ยงตรงรัดกุมทางภาษาในการอธิบายเนื้อหา เกณฑ์และระดับชั้นทางเทคนิคในการกลั่นกรอง ระบบการกลั่นกรองที่ดีควรคำนึงถึงประโยชน์และควรมีส่วนร่วมจากสามฝ่าย คือ ผู้ใช้ ISPs และผู้ให้บริการเนื้อหา เว็บไซต์ โดย ISPs และผู้ให้บริการเนื้อหาควรมีแรงจูงใจในการ "เรต" (จัดอันดับและอธิบายเนื้อหา) ของตน ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาประเภทใดและผู้ใช้ควรจะเข้าถึงและมีความเชื่อถือเชื่อมั่นในระบบกลั่นกรองนั้น ๆ ด้วย

ทั้งนี้เนื้อหาอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อระดับโลก ผู้เกี่ยวข้องจึงควรที่จะพยายามหาศัพท์ในการกลั่นกรอง (ทั้งที่ใช้ในระบบเรตติ้งและโปรแกรมกลั่นกรอง) ที่เป็นที่ยอมรับและเข้าใจได้ในระดับสากล เพื่อที่ว่าระบบการกลั่นกรองที่แตกต่างกัน จะสามารถทำงานร่วมกันและสื่อสารกันได้ต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้ระบบการกลั่นกรองจะต้องคำนึงถึงเสรีภาพและความหลากหลายทางความคิดที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละประเทศ ค่านิยมต่างๆ ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดว่าเนื้อหาใดเหมาะสมหรือเหมาะสม ไม่เพียงที่จะแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ แต่ยังคงแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เพศสภาพ และอายุในแต่ละสังคมอีกด้วย

ลักษณะของระบบการกลั่นกรองเนื้อหาที่ดี

1. ความเป็นเอกเทศของผู้ใช้ปลายทาง (end-user autonomy)
2. ความเคารพในเสรีภาพในการแสดงออก (respect of freedom of expression)
3. ความหลากหลายของความเชื่อมั่นและค่านิยม (diversity in beliefs and values)
4. ความโปร่งใส (transparency)
5. ความเคารพในสิทธิความเป็นส่วนตัว (respect of privacy)
6. ความสามารถในการทำงานร่วมกันและเข้ากันได้ (interoperability and compatibility)

3. กฎ กติกา มารยาท (codes of conduct)

ไซเบอร์สเปซหรือพื้นที่ที่ผู้คนเข้ามาแลกเปลี่ยน สื่อสารและทำกิจกรรมร่วมกันบนอินเทอร์เน็ตนั้น ประกอบขึ้นด้วยพื้นที่หรือชุมชนย่อย ๆ อีกมากมายซึ่งแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ร่วมของการสื่อสารและ กิจกรรมนั้น ๆ เช่น เพื่อการพาณิชย์หรือเพื่อสนองความพึงพอใจและความสนใจของผู้ใช้ตามหัวข้อการ สื่อสารต่าง ๆ ในพื้นที่หรือชุมชนเหล่านี้ทั้งในระดับย่อยและในระดับเครือข่ายใหญ่จะมีค่านิยมร่วมกันที่จะ เป็นตัวกำหนดลักษณะการประพฤติปฏิบัติต่อกันในพื้นที่นั้น ๆ ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร "กฎ กติกา มารยาท" (codes of conduct) ซึ่งจะเป็นกลไกในการกำกับดูแลพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตนี้จะมี ทั้งที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันทั่วไป (customary) หรือที่เป็นกฎอย่างเป็นทางการ (formal) กฎ กติกา มารยาทซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีสำหรับชาวผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วไปจะรู้จักกันนามของ "Netiquette" หรือ จรรยาบรรณสำหรับผู้ใช้อินเทอร์เน็ต จุดมุ่งหมายของ Netiquette คือเพื่อปลูกฝังวิธีการใช้และเพื่อตอกย้ำให้ มีการทำตามระเบียบอื่น ๆ ที่ได้มีการบัญญัติไว้ในพื้นที่ต่าง ๆ ทางสังคม

ในหลาย ๆ ประเทศโดยเฉพาะในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าในอเมริกาเหนือและยุโรปได้มีการ บรรลุ Netiquette เข้าไว้ในบทเรียนในโรงเรียน ทั้งนี้สถาบันการศึกษามีความตั้งใจที่จะให้เด็กนำเอา Netiquette ไปปรับใช้กับสถานการณ์นอกบริบทโรงเรียนด้วย บรรทัดฐานของ Netiquette จึงพัฒนาอยู่บน ความสมัครใจหรือการกำกับดูแลตนเองภายในชุมชนหรือพื้นที่ทางอินเทอร์เน็ตหนึ่ง ๆ หรือกลุ่มทางสังคม หนึ่ง ๆ

ในแง่เนื้อหาสาระแล้ว Netiquette จะกล่าวถึง กฎ กติกา มารยาท หรือธรรมเนียมปฏิบัติที่ได้ทำกันมา จนเป็นลักษณะสำคัญของชุมชนนั้น ๆ ตัวอย่างเช่นในกรณีของ spamming หรือการส่งประกาศโฆษณา เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือบริการใดๆ ทางอินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนที่ละมาก ๆ ทางชุมชนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจะตอบ ได้ด้วยการรณรงค์ให้มีการเรียกร้องทางออนไลน์เกี่ยวกับกรณี spamming ดังกล่าวในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนจรรยาบรรณการริเริ่มให้มีการตอบโต้อย่างมีกิจจะลักษณะในกลุ่มข่าว (newsgroups) และเวทีการสนทนาต่างๆ

ในบริบทของชุมชนหรือกลุ่มทางสังคมที่แยกย่อยออกไป Netiquette จะถูกปรับให้มีบรรทัดฐานอยู่ บนแนวทางที่พัฒนาร่วมกันของชุมชนหรือกลุ่มทางสังคมนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น Netiquette ในโรงเรียนจะเป็น การวางกฎ กติกา มารยาทเกี่ยวกับการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ลักษณะเนื้อหาที่สามารถเข้าถึงได้โดยกลุ่ม นักเรียนที่จะแตกต่างกันไปตามวัย การผนวกผู้ปกครองเข้ามาเป็นผู้ช่วยกำกับดูแลการใช้อินเทอร์เน็ตของเด็ก ตลอดจนการปกป้องสิทธิส่วนบุคคล การป้องกันการละเมิดลิขสิทธิ์ การดาวน์โหลดเนื้อหาต่างๆ อย่างมีความ

รับผิดชอบเพื่อไม่ให้เกิดการ overload เครือข่ายของโรงเรียน ตลอดจนวิธีการป้องกันตนเอง(เด็ก)จากภัยและความเสี่ยงต่างๆ บนอินเทอร์เน็ต

4. สายด่วนหรือ hotlines

คือกลไกในการสื่อสารระหว่างผู้ใช้อินเทอร์เน็ตอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (เช่น ISP หน่วยงานของรัฐที่สอดส่องดูแลเรื่องเนื้อหาอินเทอร์เน็ตและตำรวจ เป็นต้น) ซึ่งสามารถเป็นทั้งกลไกทางเทคโนโลยี (โทรศัพท์ โทรสาร e-mail เว็บไซต์) หรือเป็นกลไกทางองค์กร (ในรูปของหน่วยงานที่มีกำลังพลเฉพาะและมีหน้าที่รับผิดชอบชัดเจน) ก็ได้ จุดประสงค์หลักของการมีสายด่วน คือ เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่า(ในกรณีที่สามารถทำได้) จะมีการพยายามเยียวยาแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาอย่างมีประสิทธิภาพ ถึงแม้บทบาทหลักของ hotlines ที่เป็นมาในอดีต คือช่องทางในการสื่อสารเกี่ยวกับเนื้อหาที่ผิดกฎหมายจากผู้ใช้อินเทอร์เน็ตไปยังหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายและอุตสาหกรรมอินเทอร์เน็ต แต่จากประสบการณ์ที่แวดล้อมการแพร่กระจายอย่างรวดเร็วของอินเทอร์เน็ตในประเทศต่างๆ ทั่วโลก hotlines ได้ขยายบทบาทครอบคลุมไปถึงการเป็นตัวกลางทางข้อมูลข่าวสารระหว่างผู้ใช้ ผู้ให้บริการเนื้อหา กลุ่มที่กำกับดูแลตนเอง องค์กรที่ให้บริการด้านการจัดอันดับและกลั่นกรองเนื้อหา และหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย

ทั้งนี้ hotlines สามารถจะดำเนินการโดยภาคอุตสาหกรรมเอกชน ภาครัฐ หรือภาคประชาสังคมก็ได้ แต่ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็ตาม hotlines จะต้องมีอยู่ (available) และประชาชนควรจะทราบถึงการมีอยู่ของ hotlines ผ่านช่องทางในการสื่อสารทั้งอินเทอร์เน็ตและสื่อมวลชนดั้งเดิม ที่สำคัญ hotlines จะต้องเปิดให้เข้าถึงตลอด 24 ชั่วโมง

5. การรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy)

ในการส่งเสริมให้เกิดการกำกับดูแลตนเอง (self-regulation) ทางด้านเนื้อหาของอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะในหมู่ผู้ใช้ มีความจำเป็นต้องสร้างความสามารถหรืออำนาจในการเลือกและตัดสินใจให้แก่ผู้ใช้ (user empowerment) ซึ่งความสามารถดังกล่าวส่วนหนึ่งก็จะขึ้นอยู่กับความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตของผู้ใช้แต่ละคนด้วย ทั้งนี้การรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต (Internet literacy) จะมีองค์ประกอบต่อไปนี้

- 1) ความสามารถเชิงวิเคราะห์ (Analytical competence) หมายถึง ความเข้าใจในคุณลักษณะต่างๆ ของอินเทอร์เน็ต (เช่น การสร้างเว็บไซต์ การทำงานของลิงค์ (link) ต่างๆ ในเทคโนโลยีไฮเปอร์เท็กซ์ (hypertext) ภาษา สัญลักษณ์ที่เป็นรหัสต่างๆ ในเว็บ เป็นต้น) ซึ่งจะนำไปสู่การใช้สื่อใหม่นี้อย่างมีประสิทธิภาพ

- 2) ความรู้เท่าทันเกี่ยวกับบริบทแวดล้อมต่างๆ (Contextual knowledge) หมายถึง ความเข้าใจในบริบททางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองที่แวดล้อมการผลิตและบริโภคสารสนเทศและเนื้อหาต่างๆ ในอินเทอร์เน็ต ความเข้าใจดังกล่าวจะทำให้ผู้ใช้สามารถประเมินอินเทอร์เน็ตได้อย่างมีประสิทธิภาพและรู้เท่าทันข้อดีข้อเสียต่างๆ
- 3) กรอบความรู้ความเข้าใจร่วมในหมู่ผู้ใช้เกี่ยวกับเว็บไซต์ที่ถือเป็น "คลาสสิก" ในบรรดาเว็บไซต์ทั้งหลาย (Canonical knowledge) โดยเฉพาะความเข้าใจว่าทำไมเว็บไซต์ดังกล่าวจึงถือว่าเป็นเว็บไซต์ที่มีความสำคัญ น่าเชื่อถือและมีประโยชน์ ตัวอย่างเช่น เว็บไซต์ www.google.com เป็น search engine ที่มีชื่อเสียง หรือเว็บไซต์ www.cnn.com เป็นเว็บไซต์ข่าวสารที่เป็นที่นิยม
- 4) ความสามารถในการผลิตเนื้อหา (Production competence) หมายถึง ความสามารถในการผลิตเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต ตลอดจนความสามารถในการตีความ บริโภคและผลิตเพื่อกับอินเทอร์เน็ต (รวมถึงการสร้างเว็บเพจ การหาผลิตภัณฑ์ การเข้าร่วมใน mailing list กลุ่มสนทนาและกลุ่มข่าว) ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของผู้ใช้แต่ละคนผ่านการผลิตและสื่อสารเนื้อหา

การสร้างความรู้เท่าทันอินเทอร์เน็ตสามารถทำได้ผ่านกระบวนการทางการศึกษาที่เป็นทางการในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่างๆ ตลอดจนกระบวนการทางนโยบายเพื่อส่งเสริมให้เกิด "วัฒนธรรมในการใช้อินเทอร์เน็ต" ที่แพร่กระจายกว้างขวางที่สุด จากการศึกษาในสหราชอาณาจักร (UK) เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนอังกฤษ พบว่าเด็ก ๆ ยังมีความสามารถและความรู้เท่าทันอินเทอร์เน็ตไม่เท่ากับที่พวกเขาควรจะได้ โดยสิ่งที่พบสำคัญๆ คือ

- ในแง่ของ "analytical competence" เด็กจำนวนมากยังขาดทักษะในการค้นหา ประเมิน บูรณาการและเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารสนเทศจำนวนมากบนอินเทอร์เน็ต
- ส่วนใหญ่แล้ว การรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันไม่ครอบคลุมถึงแง่มุมเกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับบริบทแวดล้อมของอินเทอร์เน็ต หรือการประเมินอินเทอร์เน็ตอย่างวิพากษ์วิจารณ์
- กรอบความรู้ความเข้าใจร่วมเกี่ยวกับเว็บไซต์ที่เป็นคลาสสิกยิ่งจำกัดมาก เนื่องจากจะมุ่งเน้นเฉพาะเว็บไซต์ที่เป็นทางการค้าและมีข้อมูลที่รู้จักกันในระดับโลกต่าง ๆ
- ทักษะของเด็กทางการผลิตเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอยู่ในวงการสื่อสารในกลุ่มเพื่อน ๆ (peer-group communication) เท่านั้น แต่จะไม่เกี่ยวกับการสร้างเนื้อหาประเภทอื่น

ทั้งนี้ การเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อโดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องเพิ่มแง่มุมเกี่ยวกับความปลอดภัยออนไลน์ (online safety) เข้าไปด้วย เพื่อให้เด็กรู้เท่าทันภัยอันตรายและความเสี่ยงที่มาจากอินเทอร์เน็ต หน้าที่ดังกล่าวควรเป็นพันธกิจร่วมระหว่างหลายๆ ฝ่าย นับแต่ครอบครัว(ผู้ปกครอง) ภาคการศึกษา ภาคนโยบาย และภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนภาคการสื่อสารมวลชน โดยผ่านทางเครือข่ายที่พัฒนาาร่วมกันและมีการสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอควบคู่กับการรณรงค์ให้ข้อมูลความรู้แก่สาธารณชน

การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตโดยภาคประชาสังคม

บทบาทของภาคประชาสังคมในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต อาจเห็นตัวอย่างที่ดีจากการเคลื่อนไหวขององค์กรในต่างประเทศ ซึ่งประสบกับปัญหาต่าง ๆ จากอินเทอร์เน็ตมากกว่าประเทศไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

องค์กร Enough Is Enough หรือ EIE (www.enough.org) องค์กรอิสระที่ไม่หวังผลกำไร ของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มผู้ที่มีความห่วงใยจากผลกระทบของเนื้อหาลามกอนาจารที่ผิดกฎหมาย รวมถึงการแสวงหาผลประโยชน์ทางเพศจากเด็ก และบุคคลทั่วไป ที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อทำให้อินเทอร์เน็ตปลอดภัยสำหรับเด็กและครอบครัว แนวทางการดำเนินงานของ EIE คือ

1. สร้างความตระหนักรู้แก่สาธารณะในเรื่องของภัยจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวกับเนื้อหาลามกอนาจารที่ผิดกฎหมาย และการเป็นเหยื่อทางเพศ โดยการให้ความรู้ และเตรียมความพร้อมแก่ผู้ปกครองและผู้ที่มีห่วงใยบุตรหลาน
2. สนับสนุนให้ภาคอุตสาหกรรมพัฒนาเทคโนโลยี รวมถึงการออกนโยบายของบริษัทที่เป็นมิตรกับครอบครัว เพื่อช่วยลดภัยจากอินเทอร์เน็ต
3. ส่งเสริมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยการเรียกร้องให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่และออกกฎหมายใหม่เพื่อยุติการใช้อินเทอร์เน็ตแสวงหาประโยชน์ทางเพศจากเด็ก

CyberAngels (www.cyberangels.org) เป็นองค์กรที่ไม่หวังผลกำไรที่ดำเนินงานด้านความปลอดภัยบนอินเทอร์เน็ตที่ใหญ่ที่สุด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยตรวจตราอินเทอร์เน็ตให้เป็นที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก (ศรีดา ตันตะอริพานิช, อ้างแล้ว) ซึ่ง CyberAngels เป็นส่วนหนึ่งของ Guardian Angels ซึ่งเป็นกลุ่มทำงานด้านความปลอดภัยที่จัดตั้งขึ้นใน Allentown ต่อมาจึงแยกออกเป็นกลุ่ม CyberAngels เพื่อ

ดูแลเรื่องการตรวจตรา ป้องกันภัย และการช่วยเหลือเหยื่อจากอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานของ มีดังนี้ (The Morning Call, 2002)

1. การให้ความรู้แก่ครู และบรรณารักษ์ผ่านโปรแกรมฝึกทางห้องเรียนออนไลน์ของเว็บไซต์ CyberAngels
2. ในเว็บไซต์มีจัดพื้นที่สำหรับช่วยเหลือผู้ปกครอง ในการเรียนรู้วิธีการป้องกันบุตรหลานจากภัยอินเทอร์เน็ต รวมถึงการจัดโปรแกรมกลั่นกรองเนื้อหาให้ดาวน์โหลด
3. การรณรงค์สร้างความตระหนักรู้ในสังคมเพื่อลดจำนวนเหยื่อของอาชญากรรมอินเทอร์เน็ต
4. การให้ข้อมูลแก่ตัวแทนด้านกฎหมายในกระบวนการฟ้องร้องเพื่อช่วยเหลือเหยื่อจากอาชญากรรมอินเทอร์เน็ต
5. การร่วมงานกับ FBI และประสานงานกับหน่วยงานของประเทศต่าง ๆ ในการช่วยเหลือเหยื่อจากภัยอินเทอร์เน็ต
6. ร่วมมือกับหน่วยงานของภาครัฐเพื่อกำจัดเว็บไซต์ภาพลามกอนาจารเด็ก

องค์กร End Child Prostitution and Trafficking of Children for Sexual Purpose (ECPAT International) งานของ ECPAT เน้นภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับเด็กจากสื่อทางอินเทอร์เน็ตใน 4 ประเภทดังต่อไปนี้ (พิงรอง รามสูต รัตนันท์ และนิธิตา คณานิธินันท์, อ้างแล้ว)

1. เนื้อหาที่ไม่เหมาะสมทางอินเทอร์เน็ต เช่น เนื้อหาที่มีความรุนแรง เนื้อหาลามกอนาจาร
2. การพบปะผู้คนที่ไม่เหมาะสมในห้องสนทนาอันจะนำไปสู่การถูกล่อลวงไปในทางมิชอบ
3. การเผยแพร่ภาพลามกอนาจารของเด็กทางอินเทอร์เน็ต
4. การค้าประเวณีเด็กโดยอาศัยอินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการค้า

ในต่างประเทศ ECPAT มีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตใน 4 แนวทาง ได้แก่

1. การปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ทาง ECPAT จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการ Lobby กฎหมายเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตให้ขยายความคุ้มครองเด็กให้มากขึ้น
2. รณรงค์ให้มีการจัดตั้งระบบของกรมตำรวจที่มีหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญด้านอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะและสามารถที่จะคอยติดตามคดีที่เกิดขึ้นบนอินเทอร์เน็ตได้
3. รณรงค์ให้ ISP มีการร่างจรรยาบรรณ (code of conduct) เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม
4. รณรงค์ให้ความรู้ ให้การศึกษาแก่เด็ก และผู้ปกครอง

จากตัวอย่างขององค์กรภาคประชาสังคมในต่างประเทศที่กล่าวข้างต้นนั้น มีรูปแบบการดำเนินงานเกี่ยวกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในหลายระดับ ทั้งการให้ความรู้แก่ผ่านการประชาสัมพันธ์หรือการให้ข้อมูลข่าวสาร การรณรงค์สร้างความตระหนักรู้ในสังคม การสนับสนุนให้ภาคอุตสาหกรรมพัฒนาเทคโนโลยี รวมถึงการขับเคลื่อนในเชิงนโยบายของภาครัฐ

จากการศึกษาเรื่อง "การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต" ของ พิรงรอง งามสุด รัตนันท์ และนิธิตา คณานิธินันท์ (อ้างแล้ว) พบว่า บทบาทสำคัญของภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายความร่วมมือของนักกิจกรรม และนักวิชาการ ในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของประเทศไทย คือ การสร้างความตระหนักรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับความเสี่ยงที่มากับเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต โดยการผลิตเนื้อหาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต และนำไปเผยแพร่สู่สาธารณชนผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น ดังตัวอย่างของเว็บไซต์ www.thailandkid.com และเว็บไซต์ www.thaiparents.net

แนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก และการเซ็นเซอร์ (Censorship)

ปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อที่ 19 แห่งสหประชาชาติ บัญญัติว่า "ทุกคนมีอิสรภาพแห่งความเห็นและการแสดงออก สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการที่จะถือเอาความเห็นโดยปราศจากการแทรกสอด และที่จะแสวงหารับและแจกจ่ายข่าวสาร และความคิดเห็นไม่ว่าโดยวิธีใด ๆ และไม่คำนึงถึงเขตแดน" (กฤษณ์ทองเลิศ, 2539)

ประเทศไทยเป็นชาติภาคีชาติหนึ่งในองค์การสหประชาชาติ ซึ่งหมายความว่ารัฐบาลไทยจะต้องยอมรับในกติกาสากลข้อนี้ด้วย แต่เมื่อย้อนกลับไปศึกษาประวัติศาสตร์ของสื่อไทยกลับพบว่า ประชาชนและสื่อมวลชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ค่อนข้างจำกัด เมื่อพิจารณาถึงวิธีการควบคุมสื่อของรัฐบาลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า มีบางวิธีการที่ใช้มาตั้งแต่สมัยที่ประเทศไทยยังปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน บางวิธีการเกิดขึ้นเฉพาะในสมัยที่เป็นรัฐบาลเผด็จการ และบางวิธีการก็ถูกนำมาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมแบบทุนนิยมประชาธิปไตย (บัณฑิต จำรูญวงศ์กุล, 2550)

1. การใช้อำนาจในระบบ แบ่งออกเป็น
  - 1) การออกกฎหมาย ประกาศ และคำสั่ง
  - 2) การตรวจข่าวก่อนนำออกพิมพ์

- 3) การสั่งปิดและถอนใบอนุญาต
  - 4) การออกหนังสือและหนังสือเตือน
  - 5) การสั่งเก็บหนังสือพิมพ์
  - 6) การจับกุมนักหนังสือพิมพ์
  - 7) การฟ้องศาลดำเนินคดี
2. การใช้อำนาจนอกระบบ แบ่งออกเป็น
- 1) การลอบทำร้ายและลอบสังหาร
  - 2) การทุบแท่นพิมพ์
  - 3) การใช้สื่อเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง
  - 4) การซื้อกิจการหนังสือพิมพ์
  - 5) การให้งบประมาณในการโฆษณาแก่สื่อที่ไม่ต่อต้านรัฐ

การปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารนี้ เรียกว่า "การเซ็นเซอร์" (censorship)

Micheal Scammell (อ้างถึงใน กฤษดา เกิดดี, 2548) ผู้ทำหน้าที่บรรณาธิการวารสาร Index of Censorship ซึ่งเป็นวารสารที่ติดตาม สำรวจและบันทึกความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเซ็นเซอร์ในระดับนานาชาติอย่างต่อเนื่อง ได้สรุปว่า การเซ็นเซอร์ สำหรับวัตถุประสงค์ในทางปฏิบัติทั้งหมด เป็นการควบคุมอย่างเป็นระบบต่อเนื้อหาทางการสื่อสารผ่านการสื่อสารทุกชนิดและผ่านทางสื่อทุกประเภท โดยอาจใช้วิธีทางรัฐบาลหรือทางการ ทางศาล ทางการบริหาร ทางการเงิน หรือแม้แต่มาตรการทางกายภาพโดยความเห็นชอบของชนชั้นปกครอง หรือชนชั้นนำ ทั้งนี้ อาจมีการใช้ความรุนแรงหรือไม่ก็ได้ อาจจะเป็นการกระทำที่เบ็ดเสร็จหรือไม่เบ็ดเสร็จก็ได้ และรวมหรือไม่รวมการโฆษณาชวนเชื่อก็ได้

กฤษดา เกิดดี (อ้างแล้ว) ได้สรุปว่าการเซ็นเซอร์ คือ การควบคุมและจำกัดการสื่อสารทุกรูปแบบและทุกระดับ รวมถึงการกีดกัน ขัดขวาง และห้ามการสื่อสาร ตลอดจนความพยายามที่จะกั้นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

พิงรอง รามสูตร วัฒนันท์ (2550) ให้ความหมายของการเซ็นเซอร์ไว้ว่า "การเซ็นเซอร์ คือ การตัดเนื้อหา หรือยึดเนื้อหาที่ให้น่าสนใจสู่สาธารณะ โดยมีหน่วยงานที่มีกระบวนการตรวจสอบที่ชัดเจน และทำกับสื่อทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นโฆษณา วิดีโอ เกม เพลง ที่มีเนื้อหาเสี่ยงต่อการไปเปลือย อนาคต ความรุนแรง และความมั่นคงทางการเมือง

ทางด้านเหตุผลของการเซ็นเซอร์ที่ถูกใช้บ่อยในสังคมไทยข้อหนึ่ง คือ "ความสงบเรียบร้อย ความมั่นคง และศีลธรรม" (กฤษดา เกิดดี, อ้างแล้ว) ดังกรณีในช่วงเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ก็ปรากฏว่ามีการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของสื่อและประชาชนหลายประการ เช่น การระงับการแพร่สัญญาณวิทยุชุมชน การยกเลิกการส่งข้อความจากโทรศัพท์มือถือ (SMS) เพื่อแสดงความคิดเห็นในรายการโทรทัศน์ ตลอดจนการปิดเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับทางการเมืองจำนวนมาก โดยอ้างเหตุผลด้านความมั่นคง ช่วงเวลาดังกล่าว เมื่อกระบวนการเซ็นเซอร์ได้แพร่ขยายเข้ามาถึงสื่อโลกาภิวัตน์อย่างอินเทอร์เน็ต เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นบนอินเทอร์เน็ตนั้นถูกจับตามองเป็นพิเศษ (บัณฑิต จำรูญวงศ์สกุล, อ้างแล้ว)

ซี.เจ.อิงกิ (2550) ผู้ก่อตั้งและผู้ประสานงาน กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์แห่งประเทศไทย (FACT: Freedom Agency Censorship of Thailand) กล่าวถึงการเซ็นเซอร์อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยว่า

"ระบบการเซ็นเซอร์ในประเทศไทยเป็นระบบที่ไม่มีกฎเกณฑ์แน่ชัด ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมมานาน... คนไทยมีสิทธิตัดสินใจเปิดรับข้อมูลข่าวสาร หรือเรื่องราวที่เขาสงสัยจากหนังสือ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และอินเทอร์เน็ตได้อย่างเสรี ในขณะที่ระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่สามารถทำได้"

แนวทางการบล็อกเว็บไซต์ของรัฐยังไม่โปร่งใส และข้อมูลยังคงถูกปิดบังจากภาครัฐ และไม่มี การเปิดเผยข้อมูลที่ชัดเจนให้กับประชาชนทราบว่า แท้ที่จริงแล้วกระทรวงไอซีทีและสำนักงานตำรวจแห่งชาติได้ดำเนินการบล็อกเว็บใดไปแล้วบ้าง และใช้เกณฑ์ใดในการตัดสินใจเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม

เมื่อต้นเดือนมกราคมที่ผ่านมา กระทรวงไอซีทีได้ประกาศตัวเลขเว็บไซต์ที่ถูกบล็อกว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 13,435 เว็บไซต์...โดยอ้างว่าเว็บไซต์ที่ถูกบล็อกเป็นเว็บที่นำเสนอเนื้อหาอนาจารและรูปภาพโป๊เปลือย แต่แท้จริงแล้วผลจากการตรวจสอบไปยังผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) พบว่ามีการบล็อกเว็บไซต์ไปแล้วกว่า 32,500 เว็บไซต์ ซึ่งเป็นตัวเลขที่ต่างกันมาก อีกทั้งเนื้อหาของเว็บไซต์ส่วนหนึ่งที่ถูกบล็อกคือเนื้อหาทางการเมืองที่รัฐบาลต้องการปิดบัง

การเซ็นเซอร์โดยหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลชุดรัฐประหารโดยคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ กระทำไปโดยไม่มีอะไรรองรับ ที่ผ่านมามีการตรวจสอบจากตัวแทนศูนย์ศึกษาอินเทอร์เน็ตและสังคม จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เมื่อเดือนมกราคม โดยสอบถามข้อมูลการบล็อกเว็บไซต์กับกระทรวงไอซีที ซึ่งตัวเลขที่ได้รับกลับลดลงเหลือ 2,000 เว็บไซต์ จากตัวเลขการบล็อกเว็บ 13,435 เว็บไซต์ ที่มีการเปิดเผยก่อนหน้านี้ในขณะที่คำให้การของรองปลัดกระทรวงไอซีทีที่ให้ปากคำกับ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในปลายเดือนเดียวกันระบุว่า มีเว็บไซต์ที่ถูกบล็อกทั้งสิ้นเพียง 50 เว็บไซต์เท่านั้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ต่างชาติมองว่ารัฐบาลนี้เป็นรัฐบาลที่ไม่โปร่งใส เชื่ออะไรไม่ได้เลย แถมยังโกหกอีกด้วย"

แนวคิดเรื่องประชาสังคม (Civil Society)

ในสมัยโบราณกาลย้อนกลับไปถึงยุคแห่งแสงสว่างทางปัญญา (enlightenment) คำว่า Civil Society ในภาษาเยอรมันจะตรงกับคำว่า Bourgeois (middle class) Society หากดูตามความหมายตามประวัติศาสตร์ตะวันตก หมายถึง พวกกระฎุมพี ชั้นชั้นล่าง ได้แก่ กลุ่มพ่อค้า ช่างฝีมือ ปัญญาชน เนื่องจากคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มทางสังคมกลุ่มแรกที่ได้มีการรวมตัวและแสดงของการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับชีวิตสาธารณะ และเคลื่อนไหวทางการเมืองในฐานะของพลเมือง (Citizen)

แนวคิดเรื่องประชาสังคม เป็นรากเหง้าทางความคิดจากทฤษฎีทางสังคมของตะวันตก ซึ่งก่อตัวอย่างชัดเจนขึ้นในยุโรปในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ต่อดันคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการก่อตัวของการเมืองแบบใหม่ สังคมแบบใหม่ และวัฒนธรรมแบบใหม่ ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เช่น การก่อตัวของสังคมของกลุ่มกระฎุมพี (ชนชั้นกลาง ชาวเมือง) พ่อค้า นักการเงิน และปัญญาชน การเกิดพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่เปิดเผยของการรวมกลุ่มสมาคมโดยมีเป้าหมายเพื่อแสดงความคิดของตน การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแบบพาณิชยกรรม การปฏิรูปศาสนา และการเกิดพฤติกรรมความเป็นอารยะ (civility) ในด้านต่าง ๆ เช่น การอ่าน การเขียน ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เศรษฐกิจทุนนิยมและการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยขยายตัวได้เร็ว ส่งผลความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล รัฐ และสังคมส่วนรวมเปลี่ยนไป ทำให้เกิดการแนวความคิด "ประชาสังคม" ที่มองรัฐกับสังคมแยกออกจากกัน (ธีรยุทธ บุญมี, 2547)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเรื่องประชาสังคมมีอิทธิพลอย่างมากต่อโลกทัศน์ของการพัฒนาทางการเมืองในโลกตะวันตก เป็นแนวคิดที่การวิเคราะห์สังคม มองสังคมแยกขาดออกจากภาครัฐ (state / civil society) รวมทั้งเป็นรากฐานสำคัญของทฤษฎีเสรีประชาธิปไตย (liberal democracy) หมายถึง การที่เปลี่ยนประชาชนให้เป็นพลเมือง เน้นความจำเป็นในการปลูกฝังทัศนคติให้ประชาชนสำนึกในการเป็นพลเมือง สร้างความมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาส่วนรวม

พัฒนาการประชาสังคมในประเทศไทย

จากแนวความคิดทฤษฎีประชาสังคมของตะวันตก สังคมไทยได้ให้ความสำคัญและนำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมทั้งถูกนำเสนอให้เป็นอุดมการณ์ใหม่ของการพัฒนาบ้านเมือง แนวคิดประชาสังคม (Civil Society) ถูกนำมาใช้ในสังคมไทยเป็นครั้งแรก เมื่อประมาณปี 2524 โดยสุรพงษ์ ชัยนาม ซึ่งนำความคิดของอันโตนิโอ กรัมชี มานำเสนอ แต่ในขณะนั้นสังคมไทยยังไม่ได้สนใจแนวคิดประชาสังคมมากนัก สาเหตุสำคัญเป็นเพราะสังคมไทยแตกต่างจากสังคมตะวันตก ในส่วนที่สังคมยุโรปผ่านการต่อสู้เรื่องสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตยมานาน ในขณะที่รัฐไทยควบคุมพื้นที่ทางสังคมค่อนข้างเบ็ดเสร็จมาช้านานนับแต่ปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่นำโดยขุนนางข้าราชการ ถึงเผด็จการในยุคสงครามเย็นและการเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในปี 2504 ทำให้พื้นที่ประชาสังคมไม่เกิดขึ้น ขณะเดียวกับประชาชนที่ผ่านมามีลักษณะเป็น "ราษฎร" ภายใต้ระบบอุปถัมภ์และโครงสร้างแนวดิ่ง

ภายหลังจากการเรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์เดือนตุลา 2516 เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่วิกฤติการณ์พองสบู่แตกเมื่อปี 2540 ส่งผลให้นักคิด นักวิชาการหลายท่าน เริ่มมีการพูดถึง ประชาสังคม ภายได้สมญาที่แตกต่างกันไป เช่น ธีรยุทธ บุญมี ใช้คำว่า "สังคมเข้มแข็ง" ประเวศ วะสี ใช้คำว่า "ความเป็นชุมชน" รวมถึง ชุมชนเข้มแข็ง สังคมประชาธิปไตย ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การเมืองภาคประชาชน สำนักชุมชน นอกจากนี้ยังมีการให้ความหมายที่หลากหลาย จากนักคิด และนักวิชาการจากวงการศึกษาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า ประชาสังคมจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีกลุ่มคนที่รู้สึกตัวเองเป็นกลุ่มเดียวกัน หรือเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์โดยไม่รู้จักรักกันได้ โดยอาศัยบนฐานของสิทธิ รวมทั้งต้องยอมรับสิทธิบางอย่างของกันและกัน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงคำจำกัดความของ ประชาสังคม ว่าหมายถึง ทุก ๆ ส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนด้วย โดยทุกฝ่ายเข้ามาเป็น partnership กัน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม เสนอคำจำกัดความของประชาสังคมไว้ว่า ประชาสังคม หมายถึงสังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร

กลไก กระบวนการ และกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้นหรือหมายถึง เป็นส่วนสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ ซึ่งดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และไม่ใช่ภาครัฐกิจ ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังผลกำไร

เกษียร เตชะพีระ นิยามความหมายของประชาสังคม หมายถึง สถาบันอิสระที่อยู่นอกรัฐ สถาบันอิสระที่อยู่นอกรัฐดังกล่าวไม่ได้เป็นของประชาชนทั้งหมด มีที่เป็นของเอกชนด้วย ธุรกิจเอกชนก็รวมด้วย รากเหง้าหรือที่มาของคำคำนี้ ขอเพียงแต่เป็นเหล่าสถาบันที่อยู่นอกรัฐ ก็นับว่าเป็นประชาสังคม

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ มีความเห็นว่า ประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีความเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (state) กับปัจเจกชน (individual) โดยจุดเน้นของประชาสังคม คือ การไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ และการสนับสนุนให้ปัจเจกชนอยู่รวมกลุ่ม และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ธีรยุทธ บุญมี เรียกแนวคิดประชาสังคมว่า "สังคมเข้มแข็ง" โดยแยกแยะแนวความคิดระหว่าง "จิตสำนึกในระดับชุมชน" และ "จิตสำนึกในระดับสังคม" โดยมีความเห็นว่า "จิตสำนึกในระดับชุมชน" เกิดจากความผูกพันร่วมกันในสังคมขนาดเล็กซึ่งสมาชิกรู้จักคุ้นเคยกัน แต่อย่างไรก็ตาม ในสังคมที่ขนาดใหญ่ขึ้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะคนรู้จักกัน แต่เกิดขึ้นจากความตระหนักว่าแต่ละคนมีผลได้ผลเสียร่วมกันอันเนื่องจากการเป็นสมาชิกในสังคมเดียวกัน (จามะรี เชียงทอง, 2543)

นอกจากนี้ ธีรยุทธ (2536 อ้างถึงใน จามะรี เชียงทอง, อ้างแล้ว) ชี้ให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของจิตสำนึกระดับสังคม เป็นขั้นต้นสุดของการเกิด Civil Society หรือ สังคมเข้มแข็ง ซึ่งแยกแยะเป็น 4 ขั้นตอนคือ

1. การเกิดจิตสำนึกระดับสังคม คือ การเกิดจิตสำนึกที่ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของวิถีสังคม ซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันที่จะแก้ไขปัญหา และมีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น
2. การเกิดองค์กรทางเศรษฐกิจ สังคมต่าง ๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่น กลุ่มลักษณะสังคมสงเคราะห์ กลุ่มวิชาชีพ ภาคเอกชน กลุ่มสื่อ องค์กรของชุมชน เป็นต้น
3. การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคมที่ยึดเหนี่ยวให้สังคมเป็นสังคมที่แข็งแรงและมีคุณธรรม

4. การตกผลึกเป็นสถาบันของอุดมการณ์สังคมและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ซึ่งถ้ากลุ่มองค์กรย่อย ๆ หลากหลายมีอุดมภาวะและบทบาทหน้าที่ที่เป็นประโยชน์ เป็นที่ยอมรับของสังคมก็จะกลายเป็นสถาบันที่แพร่หลายกว้างขวาง

ประเวศ วะสี ให้ความสำคัญของประชาสังคมนอกเหนือจากการจัดตั้งองค์กร โดยมองว่า ประชาสังคม คือ การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่

จากการให้ความหมายของนักวิชาการนักคิดในสังคมไทยต่อ "ประชาสังคม" ได้สะท้อนให้เห็นความแตกต่างในมุมมอง ซึ่งอาจสรุปเป็นแนวทางได้ 3 แนวทางดังนี้ คือ (จามะรี เชียงทอง, อ้างแล้ว)

1. "ประชาสังคม" ในฐานะพลังประชาชนที่เข้มแข็งทางการเมืองที่มีอำนาจในการต่อรองกับรัฐ โดยผู้เสนอแนวคิดนี้ อย่าง ธีรยุทธ บุญมี เกษียร เตชะพีระ และอเนก เหล่าธรรมทัศน์ เน้นความสำคัญของประชาสังคมในฐานะเป็นพลังสำคัญ คานอำนาจกับรัฐที่มีรูปแบบผูกขาดอำนาจ
2. "ประชาสังคม" ในความหมายของพลังสามัคคี-สมานฉันท์ ทั้งในแนวราบและแนวตั้งของสังคม ซึ่งแนวคิดนี้ปรากฏเด่นชัดที่สุดในความคิดเห็นของ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ที่ให้ความสำคัญกับทุกส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนเข้ามารวมมือกัน
3. "ประชาสังคม" ในความหมายของพลังชุมชน ทศณะนี้เห็นได้ชัดที่สุดจาก ประเวศ วะสี ที่มองประชาสังคมว่าเป็นชุมชนที่มีความเป็นอิสระ คนมารวมตัวกันทำเพื่อส่วนรวม ลดความเห็นแก่ตัว

สมคิด เลิศไพฑูรย์ (2542) เสนอความหมายของประชาสังคม จากนักคิดต่าง ๆ ในสังคมไทย ที่สามารถสรุปได้เป็นสองแนวคิดใหญ่ คือ

แนวความคิดแรก มองประชาสังคมในฐานะที่เป็นส่วนของสังคมทุกส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐ เป็นการมองในความหมายของตะวันตกอย่างแท้จริง เช่น แนวความคิดของชัยอนันต์ สมุทรวณิช

แนวคิดที่สอง มองประชาสังคมในบริบทของสังคมไทยที่แตกต่างไปจากความหมายของตะวันตกอยู่บ้าง คือ มิได้มองแยกต่างหากจากรัฐอย่างเช่นเดียวกับความคิดแรก แต่ประชาสังคมในแนวความคิดนี้ อาจเป็นกลุ่มต่าง ๆ ที่ภาครัฐจัดตั้งสนับสนุนด้วยก็ได้

จากแนวความคิดทั้งสองนี้ จะพบว่าต่างก็ปฏิเสธกลุ่ม องค์กร หรือหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นและอยู่ภายใต้ระบบบกลไกและการควบคุมของรัฐอย่างแท้จริงว่าเป็น "ประชาสังคม" แต่หากพิจารณาจากแนวความคิดทั้งสองจะพบว่า แนวความคิดที่สองซึ่งมีความหมายที่กว้างกว่าแนวความคิดแรกน่าจะสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันของประเทศไทยที่รัฐได้มีบทบาทอย่างมากในการมีส่วนจัดตั้งองค์กร หรือหน่วยงานที่มีลักษณะเป็นประชาสังคม

แนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement)

แนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) เริ่มขึ้นตั้งแต่ต้นคริสต์ทศวรรษ 1970s เป็นต้นมา โดยมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนธรรมดาขึ้นมากมายในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าในซีกโลกตะวันตก เช่น ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ขบวนการสันติภาพ ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น การเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนธรรมดาเหล่านี้สร้างปริศนาให้กับบรรดานักทฤษฎีทางด้านสังคมศาสตร์ในขณะนั้นอย่างมากว่าจะอธิบายหรือทำความเข้าใจการปรากฏตัวขึ้นของกระบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ได้อย่างไร เนื่องจากทฤษฎีสังคมศาสตร์เท่าที่มีอยู่ในขณะนั้นไม่สอดคล้องกับสาระของกระบวนการเรียกร้องเหล่านี้เลย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (อ้างแล้ว) กล่าวถึงการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ว่ามาจากกาที่ ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่สถาบันหรือระบบบริหารที่มีอยู่ในรูปประชาธิปไตยแบบตัวแทน หรือ Representative Democracy ซึ่งการแก้ไขปัญหามักกำหนดจัดการโดยตัวแทนอย่างคณะรัฐบาลจะสามารถจัดการกับปัญหาใหม่ ๆ ที่เผชิญอยู่ได้ ทำให้ประชาชนเกิดความเสื่อมศรัทธาในระบบที่ดำรงอยู่ ประชาชนจึงมีการรวมตัวสร้างแหล่งอำนาจใหม่ขึ้นมา เพื่อเป็นทางเลือกให้กับระบบ นั่นคือการหันไปสร้างสิ่งที่เรียกว่า ประชาสังคม (Civil Society) ให้เข้มแข็งขึ้นมา

การเคลื่อนไหวในภาคประชาสังคมได้รับการขนานนามว่าเป็น "พลังที่สาม" หรือ "ขบวนการเคลื่อนไหวสังคมรูปแบบใหม่" ซึ่งหมายถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบต่างๆที่เกิดขึ้นโดย

ประชาชน ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มประชาคม เครือข่ายองค์กรประชาชน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่พลเมืองต้องการเรียกร้องอำนาจและการมีส่วนร่วมในการจัดการสังคมที่อยู่ในการควบคุมของ 2 ภาค คือ ภาครัฐและภาคธุรกิจมานาน การเคลื่อนไหวดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการนิยามความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคพลเมืองเสียใหม่ แต่เป้าหมายของการเคลื่อนไหวมิได้อยู่ที่การยึดอำนาจรัฐ หากแต่อยู่ที่การสร้างความร่วมมือกันระหว่างพลเมือง ภาครัฐ และภาคธุรกิจอื่นๆ ในการแก้ไขปัญหาของสังคมร่วมกัน (ศุภวัธย์ พลายน้อย, 2545)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (อ้างแล้ว) ได้สรุปลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองรูปแบบใหม่ หรือ New Social Movement ที่ต่างออกไปจากการเคลื่อนไหวทางสังคมในความหมายเดิมอย่างน้อย 4 ประเด็น คือ

1. ขบวนการเหล่านี้ไม่ใช่ขบวนการเคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียวอย่างขบวนการเคลื่อนไหวในอดีตที่ทฤษฎีมาร์กซิสต์พยายามจะอธิบาย
2. การเคลื่อนไหวไม่ได้เป็นไปเพียงเพื่อผลประโยชน์แคบๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มอย่างที่ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ในวิชารัฐศาสตร์ว่าไว้ แต่เป็นการเคลื่อนไหวในประเด็นเรื่องที่เป็นสากลอย่างเรื่องสิ่งแวดล้อม เพศสภาพ สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม
3. ขบวนการเหล่านี้ไม่ได้ต้องการเรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่อย่างเช่น พรรคการเมืองหรือนักการเมือง และไม่หวังพึ่งกลไกของรัฐอย่างขบวนการเรียกร้องในอดีต แต่ใช้วิธีการการเคลื่อนไหวด้วยตนเอง เนื่องจากไม่เชื่อในความเป็นตัวแทนของระบบนักการเมืองและไม่เชื่อมั่นศรัทธาในความสามารถและความจริงใจของรัฐ
4. เป้าหมายของการเคลื่อนไหวไม่ได้อยู่ที่การชวงชิงอำนาจจากรัฐอย่างการเคลื่อนไหวในอดีต แต่เป็นการ "สร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต" อันเป็นการชวงชิงการนำในการสร้างค่านิยม หรือความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ต่อสู้ หรือเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างวาทกรรมชุดใหม่ในเรื่องนั้นๆ

นอกจากนี้ พุทธิสถาน ชุมพล (2546) ได้สรุปให้เห็นลักษณะสำคัญซึ่งเป็นการ "ใหม่" ของขบวนการทางสังคมไว้ 3 ประการ คือ

1. ขบวนการทางสังคมแบบใหม่มีความเป็นกระบวนการทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นขบวนการทางการเมือง เพราะให้ความสนใจในเรื่องค่านิยมและวิถีชีวิต ซึ่งก็คือ "เรื่องเชิงวัฒนธรรม" ดังนั้นจึงมีลักษณะทางสังคมมากกว่าทางการเมืองโดยตรง จุดมุ่งหมายของขบวนการเหล่านี้อยู่ที่การระดมเข้าร่วมในสังคมประชาซึ่งมีส่วนสำคัญสำหรับการทำกิจกรรมในอาณาบริเวณสาธารณะ (public sphere) เพื่อสังคมโดยรวม และไม่ได้มุ่งที่จะเข้าไปมีส่วนในอำนาจรัฐหรือครองอำนาจรัฐ

2. ขบวนการทางสังคมแบบใหม่มีฐานที่มั่นอยู่ใน "สังคมประชา" กล่าวคือ เน้นกระทำการอ้อมรัฐ (bypass the state) ไม่สนใจที่จะติดต่อกับหรือท้าทายอำนาจรัฐโดยตรง หากแต่ต้องการที่จะปกป้องสังคมประชาจากการก้าวท้าวโดยรัฐเทคโนโลยีโนแครต ขบวนการทางสังคมแบบใหม่จึงมีลักษณะการทำกิจกรรมและลักษณะอุดมการณ์เชิงสัญลักษณ์

3. ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ พยายามที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งโดยการเปลี่ยนแปลงค่านิยม และการพัฒนาวิถีชีวิตใหม่ๆ ขึ้นมาเป็นทางเลือก (alternative life-style) กล่าวคือ แทนที่จะมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงโดยผ่านระบบทางการเมืองหรือโดยการกระทำทางการเมือง ขบวนการใหม่ๆ มุ่งความสนใจไปที่นวัตกรรมเชิงวัฒนธรรม (cultural innovation) ซึ่งสร้างสรรค์วิถีชีวิตใหม่ โดยการท้าทายค่านิยมเดิมๆ การเน้นสัญลักษณ์และความมีตัวตน

ในภาพรวมนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ถูกเรียกอย่างรวม ๆ ว่า "การเมืองแบบใหม่และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่" (The New Politics and The New Social Movements) โดยสาระสำคัญของแนวคิดนี้มองว่า ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนธรรมดาข้างต้น เป็นการตอบโต้ปัญหาและความขัดแย้งชนิดใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นความขัดแย้งที่วางอยู่บนรากฐานที่หลากหลายกว่าเรื่องของชนชั้นหรืออุดมการณ์ทางการเมืองอย่างในอดีต แต่รวมเอาเรื่องของเพศ (Gender) เชื้อชาติ (Race) ศาสนา (Religion) และวัฒนธรรม (Culture) เข้าไปด้วยทำให้ความขัดแย้งชุดใหม่ที่เกิดขึ้นมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนเกินกว่าที่สถาบันหลักทางการเมือง และสังคมที่ดำรงอยู่จะสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งเหล่านี้ได้ จึงต้องหารูปแบบการเคลื่อนไหวเรียกร้องเพื่อปะทะกับความขัดแย้งเหล่านี้ด้วยตนเองด้วยตนเอง ในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องแบบต่าง ๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, 2545)

การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม มิได้เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อช่วงชิงอำนาจของรัฐ แต่เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดหนทางในการแก้ปัญหาและพลังสำคัญที่สามารถเจรจาต่อรองกับรัฐบาลได้อย่างเท่าเทียม โดยลักษณะสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ประเด็นปัญหาที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวมิได้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นไปเพื่อสังคมโดยรวมและบางครั้งอาจเคลื่อนไหวโดยคำนึงถึงประเด็นด้านศีลธรรมเป็นที่ตั้ง

แนวความคิดเรื่องกลุ่มผลประโยชน์ (Interest group)

ในความหมายของสังคมตะวันตก กลุ่มผลประโยชน์ เป็นการรวมตัวกันเองของบุคคลที่มีผลประโยชน์ (interest) อย่างเดียวกัน หรือมีความห่วงใยใส่ใจในเรื่องเดียวกัน ตัวอย่างเช่น สหภาพแรงงาน (trade union) สมาคมการค้า (trade association) สมาคมอุตสาหกรรมและสมาคมวิชาชีพต่างๆ เป็นกลุ่มของคนที่มีผลประโยชน์เดียวกัน เพราะอยู่ในวงการอาชีพการงานอย่างเดียวกัน เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นปากเป็นเสียงแทน หรือปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มชนส่วนน้อยกลุ่มใด หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสังคม โดยเฉพาะ

David B. Truman (อ้างถึงใน ปวีณา อินวระชา, 2544) อธิบายว่า กลุ่มผลประโยชน์ คือ กลุ่มบุคคลที่มีทัศนคติร่วมกัน (shared attitude) ร่วมกันจัดตั้งขึ้นและมีชื่อเรียกร้องให้ปรากฏแก่กลุ่มอื่นๆ ในสังคม

S.E. Finer (อ้างถึงใน ปวีณา อินวระชา, อ้างแล้ว) ได้ขยายความเพิ่มว่า “กลุ่มผลประโยชน์” หมายถึง กลุ่มหรือสมาคมที่ต้องการจะมีอิทธิพลเหนือนโยบายของรัฐ ให้เป็นไปตามแนวทางของกลุ่มตน แต่ไม่ได้ต้องการที่จะต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อการปกครองของรัฐ

Almond and Powell (อ้างถึงใน พุทธิสถาน ชุมพล, 2550) นิยามกลุ่มผลประโยชน์ว่าเป็น “กลุ่มคนที่เชื่อมโยงกันโดยมีความสนใจหรือห่วงใยในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือมีผลประโยชน์ร่วมกันและโดยมีความสำคัญอยู่ไม่มากนักน้อยกว่าเขามีความเชื่อมโยงกันดังกล่าวอยู่”

นอกจากนี้ พุทธิสถาน ชุมพล (2550) ได้กล่าวถึงการใช้คำอื่นแทนคำว่า กลุ่มผลประโยชน์ ที่สำคัญมี pressure group (ซึ่งได้รับการแปลเป็นไทยไว้หลากหลาย เช่น กลุ่มกดดัน กลุ่มผลักดัน และกลุ่มอิทธิพล) และ lobby groups โดยเน้นให้เห็นว่าเป็นกลุ่มที่พยายามผลักดันนโยบายสาธารณะ คือ โน้มน้าว (influence) ให้ผู้ตัดสินใจหรือปฏิบัตินโยบายของรัฐ ดำเนินการให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน

Almond and Powell (ปวีณา อินวระชา, อ้างแล้ว) ได้แบ่งกลุ่มผลประโยชน์ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. กลุ่มผลประโยชน์แบบที่มีการรวมตัวเมื่อเกิดวิกฤติการณ์ร้ายแรง (anomic interest group) เป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้คนที่มีความรุนแรง ขาดการจัดตั้งองค์กร หรือถ้ามี

องค์กรก็มีในลักษณะที่ไม่ยั่งยืน และเป็นกลุ่มที่ไม่มีค่านิยมหรือแบบแผนการเข้ามามีบทบาทการเมืองที่แน่นอน การเรียกร้องก็มักไม่มีประสิทธิภาพ และมักมีบทบาทซ้ำซ้อนกับกลุ่มอื่นๆ โดยทั่วไปแล้ว

2. กลุ่มผลประโยชน์แบบไม่มีการรวมตัวกันในรูปแบบของสมาคม (non-associational interest group) เป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีความคล้ายคลึงกับในประเภทแรก คือขาดการจัดตั้งองค์กรเป็น อย่างดีและมีกิจกรรมที่ไม่ต่อเนื่อง ซึ่งได้แก่ กลุ่มเครือข่าย กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มท้องถิ่น หรือกลุ่มชนชั้น เป็น กลุ่มที่แสดงออกถึงความต้องการในผลประโยชน์อย่างเป็นครั้งคราว และใช้วิธีการเรียกร้องผลประโยชน์อย่างไม่เป็นทางการ คือ อาจเรียกร้องผ่านกลุ่ม เพื่อนร่วมรุ่น กลุ่มครอบครัว - เครือญาติ หรือผ่านกลุ่มศาสนาอื่นๆ เป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่พบมากในสังคมกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาทั้งหลาย เป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญต่อ ความผูกพันและความจงรักภักดีในหมู่เครือญาติ เผ่าชนและกลุ่มเพื่อนฝูง ซึ่งมีข้อสังเกตว่าในสังคมส่วนใหญ่ นั้น กลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้จะมีลักษณะอ่อนแอและขาดประสิทธิภาพในการเรียกร้อง

3. กลุ่มผลประโยชน์แบบที่มีการรวมตัวกันในรูปของสถาบัน (institution interest group) กลุ่มผลประโยชน์ประเภทนี้ที่สำคัญได้แก่ พรรคการเมือง บริษัทการค้า กลุ่มธุรกิจ กองทัพข้าราชการ และศาสนจักร เป็นต้น กลุ่มผลประโยชน์ประเภทนี้มักมีบทบาทเป็นตัวแทนผลประโยชน์ทั้งกลุ่มของตนและ กลุ่มอื่นๆ ในสังคมด้วย ดังนั้นกลุ่มสถาบันนี้จึงอาจรวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ดังที่กล่าวมาแล้ว หรืออาจรวมตัว กันเป็นกลุ่มย่อยก็ได้เช่นกัน ได้แก่ กลุ่มนายทหารหนุ่ม กลุ่มพรรคฝ่ายค้านในรัฐสภา กลุ่มลัทธิศาสนา กลุ่ม ข้าราชการระดับล่าง กลุ่มนักปกครองระดับสูง หรือกลุ่มคณาจารย์ เป็นต้น

4. กลุ่มผลประโยชน์แบบที่มีการรวมตัวกัน ในรูปของสมาคม (associational interest group) กลุ่มผลประโยชน์ประเภทนี้ที่สำคัญ ได้แก่ สหพันธ์กรรมกร หอการค้าไทย สมาคมผู้ผลิต สมาคมเชื้อชาติ องค์กรทางศาสนา และองค์กรเอกชนต่างๆ กลุ่มนี้มีลักษณะสำคัญคือ ทำการเรียกร้องผลประโยชน์ให้กับ กลุ่มตนเองโดยเฉพาะ และจะทำการจ้างเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานอย่างถาวร การเรียกร้องผลประโยชน์ก็ได้ กระทำอย่างมีการวางแผนอย่างดี และมีขั้นตอนการดำเนินงานที่แน่นอนด้วย

กลุ่มผลประโยชน์โดยทั่วไปแล้วมักจะมีกิจกรรมทางการเมืองโดยพยายามที่จะมีอิทธิพลใน กระบวนการกำหนดนโยบายของประเทศ และกดดันต่อรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง เพื่อให้ตอบสนอง ต่อผลประโยชน์และข้อเรียกร้องของกลุ่ม โดยมีวิธีการดำเนินงานคือ การเสนอความคิดเห็นและความ ต้องการของกลุ่มตนต่อรัฐบาล หรือใช้อิทธิพลทุกด้านรวมทั้งเงิน เพื่อโน้มน้าวและผลักดันรัฐบาล โดยเฉพาะ ฝ่ายนิติบัญญัติให้ออกกฎหมายเพื่อกลุ่มตน ตลอดจนการใช้อิทธิพลเข้าแทรกแซงพรรคการเมืองเพื่อให้

ดำเนินนโยบายเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตน สำหรับประเทศประชาธิปไตย กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพลมักจะมีบทบาทสำคัญในทางการเมือง เพื่อดูแลผลประโยชน์ของตน เป็นการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันทั้งฝ่ายรัฐบาล พรรคการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม กลุ่มผลประโยชน์มีความแตกต่างกับพรรคการเมืองที่จุดมุ่งหมายที่ไม่ต้องการเป็นรัฐบาล แต่มุ่งหมายที่จะสร้างอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ

นโยบายสาธารณะ (Public policy)

คำว่านโยบายสาธารณะใช้กันบ่อยขึ้นในสังคมไทยในระยะหลังๆ นี้ แต่มีการใช้ในระดับสากลตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 เพื่อบอกถึง “สิ่งที่รัฐบาลตัดสินใจทำหรือไม่ทำ” เป็นการตัดสินใจของรัฐบาลในการดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของส่วนรวม (เสรี พงศ์พิศ, 2547)

Thomas Dye (1978 อ้างถึงใน ศุภชัย ยาวะประภาส, 2550) นิยามว่า นโยบายสาธารณะ คือ สิ่งใดก็ตามที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำ หรือไม่กระทำ

Lasswell and Kaplan (1970 อ้างถึงใน ศุภชัย ยาวะประภาส, อ้างแล้ว) ระบุว่า นโยบายสาธารณะหมายถึง แผนหรือโครงการที่กำหนดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น หรืออีกนัยหนึ่ง คือ แนวทางที่รัฐบาลหรือองค์กรของรัฐบาลกำหนดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้นเอง

นโยบายสาธารณะในความหมายดั้งเดิมนี้นี้ จึงหมายถึงกฎหมาย ยุทธศาสตร์ แผนงานและกิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในแผนการดำเนินงานของรัฐ

เสรี พงศ์พิศ (อ้างแล้ว) มองว่า นโยบายสาธารณะในระยะหลังๆ นี้มีความหมายที่กว้างออกไปครอบคลุมถึงแนวคิดและแนวปฏิบัติของรัฐบาล ของพรรคการเมือง รวมทั้งของประชาสังคมและภาคเอกชนที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมหรือของสาธารณะ นโยบายสาธารณะในที่นี้จึงเป็น “ทิศทางหรือแนวทางที่สังคมโดยรวมเห็นว่าหรือเชื่อว่าควรดำเนินไป”

พัฒนาการของความหมายเกิดขึ้นพร้อมพัฒนาการของประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การออกกฎหมาย การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) การศึกษา สุขภาพ เศรษฐกิจ การพัฒนาในประเด็นและปัญหาเฉพาะต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม

ด้วยเหตุนี้กระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะจึงเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าหากทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นก็ควรจะได้นโยบายสาธารณะที่ดี ที่ตอบสนองประโยชน์ของทุกฝ่าย ไม่มีใครใช้อำนาจครอบงำเพื่อเอาประโยชน์เป็นส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ไม่ใช่ “รวบรัด” หรือ “งุบงิบ” กัน ทำ

กันไม่กี่คนแล้วเกณฑ์คนมายกมือ โดยอ้างว่าเป็นการทำประชานิยม แล้วนำเสนอแบบ "หมกเม็ด" มีประโยชน์แอบแฝง หรือประโยชน์ทับซ้อน (conflict of interest) นโยบายเหล่านี้มักจะขาดหลักฐานทางวิชาการ ให้โอกาสคนบางกลุ่มและละเลยผลประโยชน์คนส่วนรวม ไม่มีการประเมินผลกระทบและตรวจสอบอย่างเป็นวิชาการก่อนดำเนินการ อาจจะมีก็ต่อเมื่อดำเนินการไปแล้ว จึงมักเป็นการดำเนินการที่บิดเบือนเพื่อสนับสนุนมากกว่าคัดค้าน

ในความเป็นจริง นโยบายสาธารณะของสังคมไทยเกือบทั้งหมดออกมาจากฝ่ายการเมือง ฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายราชการ รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 เขียนไว้ในมาตรา 76 ว่า "รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการให้อำนาจรัฐทุกระดับ" (เสรี พงศ์พิศ, อ้างแล้ว)

การรณรงค์ (Campaign)

Rogers (1993 อ้างถึงในกิตติ กันภัย, 2543) ให้ความหมายของการรณรงค์ว่า การรณรงค์เป็นชุดกิจกรรมการสื่อสารที่ถูกวางแผนเอาไว้ก่อนล่วงหน้า ได้รับการออกแบบโดยผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม

Atkin (1981 อ้างถึงในกิตติ กันภัย, 2543) กล่าวว่า การรณรงค์เผยแพร่ข่าวสารมักจะเกี่ยวข้องกับชุดเนื้อหาสารที่มีลักษณะกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสาธารณชน สารดังกล่าวถูกแพร่กระจายผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ ไปสู่ผู้รับสารเป้าหมาย

กิตติ กันภัย (อ้างแล้ว) ได้สรุปลักษณะของการรณรงค์ไว้ ดังนี้

1. การรณรงค์เป็นการกระทำที่มีเป้าหมาย

ลักษณะของการรณรงค์ที่มีเป้าหมายนี้ สอดคล้องกับที่มาของคำว่า "รณรงค์" ที่เป็นศัพท์ทางทหารแปลว่า "การต่อสู้" ทั้งนี้โดยอาศัยการสื่อสารเป็นอาวุธ เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะ ผลที่ได้จากการรณรงค์มีความหลากหลายตั้งแต่ผลกระทบระดับความนึกคิดของปัจเจกบุคคล (individual-level cognition effects) จนไปถึงการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างทางสังคม (societal-level structural changes) ผลนั้นจะเป็นประโยชน์กับผู้ส่งสารหรือผู้รับสารในกระบวนการรณรงค์

2. การรณรงค์พุ่งเป้าไปที่คนจำนวนมาก หรือกลุ่มคนขนาดใหญ่

การรณรงค์ไม่ได้ทำในการสื่อสารระหว่างคนสองคน หรือในหมู่ไม่กี่คน ผู้รับสาร (campaign audience) นั้นถูกกำหนดว่าเป็นใคร จำนวนประมาณเท่าใด โดยมีเป้าหมายของการรณรงค์เป็นเกณฑ์ เช่น

โครงการรณรงค์อย่างอเนกมัย 100% มีเป้าหมายที่ผู้ขายไทยในวัยสี่พันธุ์ ซึ่งมีจำนวนหลายล้านคน อีกเหตุผลหนึ่งที่กลุ่มเป้าหมายต้องมีขนาดใหญ่ก็คือ เรื่องเงินทุนและทรัพยากรที่ใช้ไปกับการรณรงค์ต้องคุ้มค่า กล่าวคือมีผลต่อคนจำนวนมากหรือคนไม่กี่กลุ่ม การรณรงค์นั้นมักจะถูกออกแบบใช้งานโดยองค์กรหรือสถาบันที่มีอยู่แล้วหรือโดยองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่เพื่อการรณรงค์เฉพาะเรื่อง ค่าใช้จ่ายและสรรพกำลังทุ่มเทไปในการรณรงค์ มักจะถูกวัดความคุ้มค่าด้วยจำนวนผู้รับสารเป้าหมาย

3. การรณรงค์มีการระบุระยะเวลาการทำให้ชัดเจน

ช่วงระยะเวลาของการรณรงค์ หมายถึง ช่วงเวลาตั้งแต่เริ่มมีการวางแผนคิดทำงานถึงขั้นประเมินผล การรณรงค์ที่เป็นขั้นตอนสุดท้าย ระยะเวลาการรณรงค์อาจเป็นได้ตั้งแต่ 2-3 สัปดาห์ 2-3 เดือน ซึ่งจัดว่าเป็นการรณรงค์ระยะสั้น และ 5-10 ปีสำหรับรณรงค์ระยะยาว

อย่างไรก็ตาม จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของการรณรงค์อาจจะไม่ชัดเจน หากมีการวางแผนประเมินสถานการณ์ที่ละเอียดและใช้เวลามาก (extensive formative research) หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายเป็นผลระยะยาวที่ต้องใช้เวลาสังเกตต่อเนื่องใช้เวลามาก ผลเสียของการที่ไม่สามารถกำหนดระยะเวลาในการทำการรณรงค์ให้ชัดเจนได้ คือปัญหาในการบริหารจัดการทรัพยากรและเงินทุน รวมทั้งความยากลำบากในการปรับแผนงานเป็นระยะๆ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง

4. การรณรงค์นั้นเกี่ยวข้องกับชุดกิจกรรมการสื่อสารที่มีการจัดการวางแผนการใช้ไว้ล่วงหน้า

กิจกรรมการสื่อสารหลักๆ ได้แก่ การผลิตเนื้อหาสาร (message production) และการเผยแพร่กระจายสาร (message distribution) ผ่านช่องทางการสื่อสารแบบต่างๆ กิจกรรมเหล่านี้ถูกวางแผนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการรณรงค์ ที่สื่อและองค์กรที่รับผิดชอบกับเรื่องที่จะรณรงค์กำหนดไว้ โดยปกติไม่อาจทำได้ด้วยกำลังที่มีอยู่

โดยสรุปอาจนิยาม "การรณรงค์" ว่า 1) เป็นเจตจำนงในการทำให้เกิดผลลัพธ์หรือผลกระทบบางประการ 2) ในกลุ่มปัจเจกบุคคลจำนวนค่อนข้างมาก 3) ในช่วงเวลาที่มักระบุไว้ชัดเจน และ 4) โดยอาศัยชุดกิจกรรมสื่อสารที่มีการออกแบบจัดการเอาไว้ล่วงหน้า

Rogers and Storey (1987 อ้างในกิตติ กันภัย, 2543) นักวิชาการด้านการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงและควบคุมสังคม ได้อธิบายถึงมิติต่างๆ ของวัตถุประสงค์และผลกระทบของการรณรงค์ว่า สามารถพิจารณาได้ 3 ระดับ ได้แก่

1. ระดับของวัตถุประสงค์

ระดับของวัตถุประสงค์อาจจัดเป็นพวกได้ 3 ระดับ ระดับแรก คือ การรณรงค์เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสาร (to inform) เป็นการพยายามเพื่อเพิ่มระดับความรู้ของผู้รับสาร เพื่อสร้างสำนึกผู้ร้ายทางเลือกที่เป็นไปได้ที่จะแสดงพฤติกรรมลักษณะอื่นๆ ที่ไม่เป็นและไม่สร้างปัญหา ระดับที่สอง คือ การรณรงค์เพื่อโน้มน้าวใจ (to persuade) จำเป็นต้องอาศัยวัตถุประสงค์ระดับต้น (to inform) เป็นฐาน แต่ในขณะเดียวกันก็มีเป้าหมายเพื่อสร้างทัศนคติหรือพฤติกรรมใหม่ๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงของเก่า และระดับที่สาม คือ การรณรงค์เพื่อระดมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (to mobilize overt behavior change) จำเป็นต้องใช้ฐานการตั้งเป้าประสงค์ตั้งแต่ระดับข้อมูลข่าวสาร ระดับโน้มน้าวใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อผลในระดับสูงสุดที่ต้องการ คือทำให้เกิดหรือป้องกัน การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมที่เห็นได้ชัดเจนในวงกว้าง ผลที่ชัดเจนที่เกิดจากการรณรงค์เป็นได้ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่าง หรือการกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารระหว่างบุคคลมากขึ้น

2. ระดับ สถานการณ์เปลี่ยนแปลง (locus of change) ในพฤติกรรมของผู้รับสาร

ผลของการรณรงค์สามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ระดับภายในบุคคล (intra-personal) ไปถึงระดับโครงสร้างสถาบัน (institutional) กล่าวคือ ระดับ/สถานะของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงในระดับรู้ (perception changes) ของปัจเจกบุคคลไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงในแง่โครงสร้างของระบบสังคม (structure of a social system)

3. ผู้รับประโยชน์จากผลของการรณรงค์

ผู้รับประโยชน์ของการรณรงค์อาจเป็นได้ทั้งผู้รับหรือผู้ส่งสาร หรืออาจเป็นไปได้ที่จะมีมือที่สามที่มีส่วนได้รับผลประโยชน์ไปด้วย ในกรณีของการรณรงค์ขายสินค้า ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารอาจได้รับประโยชน์ด้วยกันทั้งคู่ จากข้อมูลเกี่ยวกับตัวสินค้าที่ส่งจากคนขายไปถึงมือผู้บริโภค กล่าวคือ คนซื้อ (ผู้รับสาร) มีข้อมูลเอาไว้ช่วยตัดสินใจซื้อสินค้า ในขณะที่คนขาย (ผู้ส่งสาร) ก็ได้โอกาสขายสินค้าผ่านโฆษณา ในทางกลับกัน หากพิจารณาการรณรงค์เพื่อสาธารณสุข จะพบว่า คนที่ได้ประโยชน์เต็มๆ คือ ปัจเจกบุคคลผู้รับสาร ในขณะที่สังคมและองค์กรผู้ส่งสารอาจจะได้ประโยชน์จากการยกระดับการสาธารณสุขอยู่บ้าง แต่ก็ไม่โดยตรง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศรีดา ตันทะอธิพานิช และคณะ (2544) ทำการวิจัยเชิงสำรวจนักเรียนในโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนอินเทอร์เน็ตหรือมีบริการอินเทอร์เน็ตภายในโรงเรียน จำนวน 600 คน พบว่าสิ่งที่เด็กเห็นว่าเป็นประเด็นน่าเป็นห่วงในการใช้งานอินเทอร์เน็ต คือ เนื้อหาที่ไม่เหมาะสม ร้อยละ 55 ใช้ในทางไม่สร้างสรรค์ ร้อยละ 51 ใช้โดยปราศจากความรู้ ความเข้าใจ และคนแปลกหน้าบนอินเทอร์เน็ต ร้อยละ 44 และความคิดเห็น และ

ความคิดเห็นต่ออินเทอร์เน็ตเกี่ยวกับการกำกับดูแล ร้อยละ 90 คิดว่าควรมีหน่วยงานกำกับดูแลเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมบนอินเทอร์เน็ต ร้อยละ 78 คิดว่าภาครัฐควรกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต ร้อยละ 75 คิดว่าภาคเอกชนควรกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต และร้อยละ 23 คิดว่าไม่ควรมีการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต

พิรงรอง รามสูต รัตนันท์ และนิธิมา คณานินันท์ (2547) ศึกษาเรื่อง "การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต" ผลการศึกษาส่วนหนึ่งพบว่า ในส่วนของประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายที่ควบคุมเนื้อหาอินเทอร์เน็ตโดยตรง การบังคับใช้จึงอาศัยกฎหมายที่มีอยู่เดิมปรับใช้เป็นกรณีไป ในขณะเดียวกันก็เริ่มมีความพยายามในการกำกับดูแลตนเองของภาคอุตสาหกรรมอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้น เช่น สมาคมผู้ดูแลเว็บไทย ได้ร่วมกันพัฒนาจรรยาบรรณวิชาชีพสำหรับสมาชิกสมาคมฯ เป็นต้น ในส่วนของภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายความร่วมมือของนักกิจกรรมและนักวิชาการ รวมไปถึงผู้ประกอบการที่มีความห่วงใยก็มีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับความเสี่ยงที่มาพร้อมกับเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต ขณะเดียวกัน โรงเรียน มหาวิทยาลัย และเครือข่ายการศึกษาอื่น ๆ ต่างก็แสดงบทบาทของตน โดยเฉพาะในการส่งเสริมให้มีจรรยาบรรณในการใช้อินเทอร์เน็ตในแต่ละบริบทที่เกี่ยวข้องกับตน

จินตนา วานิชประภา (2545) ได้ศึกษาวิจัยในหัวข้อ "แนวโน้มมาตรการการตรวจสอบเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมทางเว็บไซต์ในมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย" ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่า กลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ตได้เสนอผู้ที่เหมาะสมจะเข้ามาดูแลเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ ดังนี้ ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISPs) ผู้ดูแลเว็บไซต์ (Webmaster) ผู้ให้บริการพื้นที่เว็บไซต์ (Web hoster) เข้ามาดูแลเนื้อหาที่เผยแพร่ตามเว็บไซต์ต่างๆ เพราะเห็นว่าน่าจะเป็นผู้ใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อขั้นตอนการเผยแพร่เนื้อหามากที่สุด เสมือนผู้ดูแลประตูข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต (Internet Gatekeeper) และผู้ที่เหมาะสมที่เข้ามาดูแลเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ที่ได้รับการเสนออีกกลุ่ม คือ ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต เพราะเห็นว่ามามีอิทธิพลต่อการเผยแพร่เนื้อหาทั้งในแง่เป็นผู้ผลิตเนื้อหาเอง และเป็นผู้ตรวจสอบเนื้อหาต่างๆ ทางเว็บไซต์ได้ ขณะเดียวกันภาครัฐก็ควรมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องด้วย เพราะเป็นผู้นำอินเทอร์เน็ตเข้าสู่สังคมไทย และการแก้ปัญหาเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมบนอินเทอร์เน็ตก็ถือเป็นหน้าที่หนึ่งที่ภาครัฐต้องทำ

จิตติญาดา เจริญมณี (2548) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยเกี่ยวกับเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมและการกลั่นกรองเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต" ผลการวิจัยพบว่า ภาพและเนื้อหาที่กลุ่มตัวอย่างคิดว่าไม่เหมาะสม แบ่งเป็น 4 หมวดหมู่ คือ ภาพและเนื้อหาลามกอนาจาร ภาพและเนื้อหาเกี่ยวกับความรุนแรง เว็บไซต์ที่มีการใช้ภาษาไม่เหมาะสม และเว็บไซต์เกี่ยวกับบอขายมุข หรือสิ่งที่ขัดต่อกฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรม ด้านการกลั่นกรองเนื้อหา พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้มีการควบคุมเนื้อหา เนื่องจากอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่มีการแพร่กระจายกว้างขวาง โดยผู้ที่มีอำนาจในการจัดการ

เกี่ยวกับเนื้อหามากที่สุด ได้แก่ เว็บมาสเตอร์หรือผู้ดูแลเว็บไซต์ ส่วนวิธีการกลั่นกรองเนื้อหาทั้ง 4 วิธี ได้แก่ การจัดประเภทและติดป้ายเนื้อหา การแบ่งเนื้อหาออกเป็นระดับตามวัยของผู้ชม การปิดกั้นของผู้ใช้โดยอาศัยซอฟต์แวร์กลั่นกรอง และวิธีปิดกั้นโดยผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตหรือผู้ควบคุมเครือข่ายนั้น ควรนำมาใช้ร่วมกันทุกวิธีเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากแต่ละวิธีสามารถส่งเสริมซึ่งกันและกันได้

จินดารัตน์ บวรบริหาร (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง "ความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต การประเมินความเสี่ยงและพฤติกรรมการป้องกันตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมปลายในเขตกรุงเทพมหานคร" ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตในระดับต่ำ ประเมินว่าอินเทอร์เน็ตมีความเสี่ยงในระดับสูง และมีพฤติกรรมการป้องกันตนเองโดยรวมอยู่ในระดับสูง และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสามพบว่า ความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตไม่มีความสัมพันธ์กับการประเมินความเสี่ยงบนอินเทอร์เน็ต ในขณะที่ความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตมีความสัมพันธ์ในทางลบกับพฤติกรรมการป้องกันตัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ ผู้ที่มีความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตสูงกว่า คือผู้ที่มีพฤติกรรมการป้องกันตัวต่ำกว่า ในขณะที่ผู้ที่มีความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตต่ำกว่า คือผู้ที่มีพฤติกรรมการป้องกันตัวสูงกว่า

อริศรา ธัญญาวินิชกุล (2548) ทำการศึกษาเรื่อง "การใช้สื่อใหม่ในการตอบสนองความต้องการการสื่อสารเรื่องเพศของวัยรุ่นในยุคสังคมสารสนเทศ" พบว่า กลุ่มวัยรุ่นที่มีลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพทางเพศ ลักษณะที่พักอาศัย และภูมิลำเนาแตกต่างกันต่างกันจะเลือกใช้ช่องทางสื่อสารเรื่องเพศแตกต่างกัน และเนื้อหาเรื่องเพศที่กลุ่มวัยรุ่นเปิดรับมากที่สุด คือ ข่าวเรื่องราวทางเพศของดารา คนดัง หรือบุคคลสำคัญในสังคม รองลงมาคือ คอลัมน์ปรึกษาปัญหาเรื่องเพศ และจากการประเมินความคิดเห็นของกลุ่มวัยรุ่นพบว่า วัยรุ่นให้น้ำหนักแรงจูงใจจากคุณลักษณะสื่อว่ามีข้อได้เปรียบในการโน้มน้าวใจทางบวก ให้สื่อสารเรื่องเพศทุกประเด็นที่ต้องการตอบคำถาม เช่น การค้นหาข้อมูลข่าวสารเรื่องเพศที่ใด เวลาใดตามที่ต้องการ และสามารถค้นหาข้อมูลเรื่องเพศ หรือใช้สื่อสารได้อย่างเป็นอิสระ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า วัยรุ่นคิดว่าสื่อเทคโนโลยีใหม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเรื่องเพศอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างมาก ทุกๆ ประเด็นที่ทำการสอบถาม เช่น มีอิสระ เสรีภาพในเรื่องเพศมากกว่าเดิม ไม่สนใจเรื่องการรักษาความบริสุทธิ์ เป็นต้น

Pew Internet and America Life project (2006) ทำการสำรวจเรื่อง Parent and teenager internet use พบว่า ผู้ปกครองมีความเห็นว่าอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งที่ดีต่อบุตรหลานน้อยกว่าการศึกษาในปี 2004 จากร้อยละ 64 ลดลงเป็น ร้อยละ 59 โดยความคิดเห็นว่าอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งที่ไม่ดีต่อบุตรหลานเพิ่มขึ้น โดยในปี 2004 มีจำนวนร้อยละ 5 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7 ในปี 2006 นอกจากนี้ผู้ปกครองยังมีความกังวลเกี่ยวกับการเข้าถึงเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมของเด็กมากกว่าปริมาณการใช้ โดยผู้ปกครองมีการเฝ้าระวังเกี่ยวกับ

การเข้าชมเนื้อหาทางอินเทอร์เน็ตมาก โดยร้อยละ 68 มีการตั้งกฎเกณฑ์การเข้าชมเว็บไซต์ รวมทั้งตั้งข้อห้ามว่าไม่ควรให้ข้อมูลส่วนตัวประเภทใดเมื่อพูดคุยกับคนในอินเทอร์เน็ต

จามะรี เชียงทอง (2543) ศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการของประชาสังคมในประเทศไทย พบว่า การเคลื่อนไหวของประชาชนในประเทศไทย ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาอาจแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) ส่วนคนชั้นกลางในเมือง จะเป็นการเรียกร้องสิทธิของความเป็นพลเมือง เช่น มีอบมือถือ ในเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 การเรียกร้องรัฐธรรมนูญใหม่ หรือ จ.ส.100 ของคนกรุงเทพฯ ที่นักวิชาการกล่าวว่าเป็นประชาสังคม แต่ก็เป็นกรรวมตัวค่อนข้างหลวม 2) การเคลื่อนไหวของคนจนในชนบทที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการแย่งชิงทรัพยากรภายใต้การชี้นำของ NGO เป็นการรวมตัวในลักษณะเครือข่ายที่มีความเข้มข้นแนบแน่นมากกว่า และมีระยะรวมตัวกันประมาณ 10 ปี

นิยามศัพท์

องค์กรในภาคประชาสังคม	หมายถึง	องค์กร การรวมตัวกันของสมาชิกในสังคม ที่เกิดจากความสมัครใจในการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และแก้ปัญหาสังคมต่างๆ โดยอยู่นอกอำนาจของภาครัฐและภาคธุรกิจ ซึ่งในการศึกษานี้จะศึกษาเฉพาะองค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตเท่านั้น
การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต	หมายถึง	การควบคุม ดูแลเนื้อหาข้อมูลข่าวสารที่เสนอบนอินเทอร์เน็ต ให้เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ทำหน้าที่รับผิดชอบ ผ่านกลไก และวิธีการต่าง ๆ

กรอบแนวคิด

